

วรรณคดีที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์รูปแบบและเนื้อหาการสารคดีทางโทรทัศน์ เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ผู้วิจัยได้ศึกษาวรรณคดีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องจากหนังสือ เอกสาร บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาใช้สร้างเครื่องมือวิจัย และเป็นข้อมูลในการสรุปอภิปรายผล เปรียบเทียบกับข้อค้นพบที่ได้ โดยนำเสนอเรียงลำดับหัวข้อดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม
 - 1.1 ความหมายของสิ่งแวดล้อม
 - 1.2 ความสำคัญของสิ่งแวดล้อม
 - 1.3 ประเภทของสิ่งแวดล้อม
 - 1.4 สาเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อม
 - 1.5 ปัญหาสิ่งแวดล้อม
 - 1.6 การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
2. แนวคิดเกี่ยวกับสื่อมวลชนกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
3. แนวคิดเกี่ยวกับโทรทัศน์
 - 3.1 บทบาทของโทรทัศน์ในการให้ข่าวสาร
 - 3.2 อิทธิพลของโทรทัศน์ต่อเด็กและเยาวชน
 - 3.3 รายการโทรทัศน์สำหรับเด็ก
4. แนวคิดเกี่ยวกับรายการสารคดี
 - 4.1 ความหมายของรายการสารคดี
 - 4.2 ลักษณะการจัดรายการสารคดี
 - 4.3 หลักการจัดรายการสารคดี
5. แนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์เนื้อหา

- 5.1 ความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหา
 - 5.2 องค์ประกอบในการวิเคราะห์เนื้อหา
 - 5.3 ขั้นตอนในการวิเคราะห์เนื้อหา
 - 5.4 ความเชื่อถือได้ของผลการวิเคราะห์
 - 5.5 ประโยชน์ของการวิเคราะห์เนื้อหา
 - 5.6 เกณฑ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์เนื้อหา
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

1.1 ความหมายของสิ่งแวดล้อม

สิ่งแวดล้อม (Environment) หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวเราไม่ว่าสิ่งเหล่านั้นจะเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หรือมนุษย์สร้างขึ้น ทั้งเป็นสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ต่างมีอิทธิพลเกี่ยวข้องถึงกัน เป็นปัจจัยในการเกื้อหนุนและก่อให้เกิดผลกระทบซึ่งกันและกัน ตลอดจนมีผลเกี่ยวข้องกับตัวเราไม่ว่าทางตรงหรือทางอ้อม (ทรงกลด ประพิศรภา, 2532)

สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้ให้ความหมายของสภาวะแวดล้อมหรือสิ่งแวดล้อมไว้ดังนี้ สภาวะแวดล้อมหรือสิ่งแวดล้อมคือ "ผลรวมของปรากฏการณ์ทั้งหลายอันเกิดขึ้นอยู่โดยรอบ และมีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของชีวิต"

เกษม สนิทวงศ์ ณ อยุธยา (เอกสารอัดสำเนา : 2) ให้ความหมายว่า สิ่งแวดล้อม หมายถึง ทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้นในช่วงระยะเวลาหนึ่ง เพื่อสนองความต้องการของมนุษย์ สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติได้แก่ บรรยากาศ น้ำบนพื้นผิวโลก ดินของโลกและสิ่งที่มีชีวิตอาศัยอยู่ สำหรับสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ สาธารณูปการต่าง ๆ แบบของสถาบันและสังคมมนุษย์ดำเนินชีวิต

เกษม จันทร์แก้ว (2527 : 1) กล่าวว่า "สิ่งแวดล้อม หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ทั้งที่เป็นสิ่งมีชีวิต ไม่มีชีวิต เห็นด้วยตาเปล่า และไม่สามารถเห็นด้วยตาเปล่า รวมทั้งสิ่งที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น อีกทั้งอาจเป็นรูปธรรมและนามธรรม"

สมพงษ์ อรพินท์ (2527 : 505) ให้ความหมายว่า "สิ่งแวดล้อม หมายถึง สภาพที่อยู่รอบ ๆ ตัวเรา ได้แก่ สิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิต รวมทั้งที่เป็นรูปแบบ คือสิ่งที่มองเห็นจับต้องได้ และสิ่งที่เป็นามธรรมจับต้องไม่ได้ เช่น แบบแผนประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ เป็นต้น"

สุรพล สุคารา ได้นิยามว่า "สิ่งแวดล้อมคือทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวมนุษย์ ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และที่มนุษย์สร้างขึ้นทั้งสิ่งที่มองเห็นและไม่สามารถมองเห็นได้" (ชนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ)

พจนานุกรมศัพท์ภูมิศาสตร์ อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2516:124) ได้ให้ความหมายของคำว่า Environment ว่า "สิ่งแวดล้อม หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่แวดล้อมตัวมนุษย์อยู่โดยรอบ ในทางวิชาภูมิศาสตร์ หมายถึง สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและทางสังคม"

สำนักงานสิ่งแวดล้อมแห่งชาติได้นิยามว่า "สิ่งแวดล้อม หมายถึง สภาพธรรมชาติของดิน น้ำ และบรรยากาศ รวมทั้งพืชและสัตว์ ซึ่งเป็นสิ่งมีชีวิตที่มนุษย์ต้องพึ่งพาอาศัยในการดำรงชีวิต ทั้งทางตรงและทางอ้อม นอกจากนั้นคือสิ่งใด ๆ ที่เกิดขึ้นและมีผลต่อความเป็นอยู่และสังคม แห่งสภาพธรรมชาติและทรัพยากรไม่ว่าผลนี้จะเกิดจากการกระทำของมนุษย์หรือปัจจัยอื่น"

เกษม จันท์แก้ว (2530 : 3-4) ได้สรุปนิยามของคำว่า สิ่งแวดล้อมไว้ดังนี้ "สิ่งแวดล้อมนั้นเป็นทุกสิ่งทุกอย่างบนพื้นโลก (อาจรวมไปทั้งจักรวาล) เป็นทั้งของแข็งของเหลว ก๊าซ (ทั้งเป็นพิษและไม่เป็นพิษ) สารเคมี (ทั้งเป็นพิษและไม่เป็นพิษ) ต้นไม้ สัตว์ มนุษย์ ดิน หิน แร่ อากาศ วัตถุธาตุ สิ่งก่อสร้าง บ้านเรือน ถนน โรงเรียน วัด เมือง ชุมชน วัฒนธรรม ศาสนา ประเพณี กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ เป็นต้น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า สิ่งแวดล้อมอาจเป็นสิ่งที่ให้คุณและให้โทษต่อมนุษย์ หรือสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ เป็นสิ่งซึ่งสามารถสัมผัสได้ด้วยอาการทั้งห้า หรืออาจเป็นทรัพย์หรือไม่ใช่ทรัพย์ก็ได้"

กล่าวโดยสรุปแล้ว สิ่งแวดล้อมหมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวมนุษย์ ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ทั้งที่เป็นรูปธรรม (จับต้องมองเห็นได้) และนามธรรม (วัฒนธรรม แบบแผน ประเพณี ความเชื่อ) มีอิทธิพลเกี่ยวโยงถึงกัน เป็นปัจจัยในการเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ผลกระทบจากปัจจัยหนึ่งจะมีส่วนเสริมสร้าง หรือทำลายอีกส่วนหนึ่งอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สิ่งแวดล้อมเป็นวงจรและวัฏจักรที่เกี่ยวข้องกันไปทั้งระบบ

1.2 ความสำคัญของสิ่งแวดล้อม

สิ่งแวดล้อม คือ สิ่งต่าง ๆ รอบตัวเรา ทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม มีชีวิตและไม่มีชีวิต รวมทั้งปรากฏการณ์ทั้งหลายที่เกิดขึ้น สิ่งเหล่านี้มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิตมากทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยธรรมชาติแล้วสิ่งแวดล้อมมีความสมดุลในตัวเอง ซึ่งทำให้ทุกสิ่งอยู่ได้อย่างเป็นระบบ แต่ในปัจจุบันจะเห็นได้ว่า สิ่งแวดล้อมมีการเปลี่ยนแปลงไปในหลาย ๆ ด้าน ทำให้หลายหน่วยงานเล็งเห็นถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อม จึงได้ทำการศึกษาหาความรู้ และให้ความสนใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมมากขึ้น มีการศึกษาวิจัยและรณรงค์ให้เห็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ซึ่งรัฐบาลเองก็ได้ตระหนักถึงปัญหานี้จึงได้กำหนดนโยบายและแผนงานสิ่งแวดล้อมในด้านต่าง ๆ ไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่ฉบับที่ 4 เป็นต้นมา และสำหรับในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535 - 2539) ได้กำหนดแผนพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และมีการบรรจุเรื่อง สิ่งแวดล้อมไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาติทุกระดับ สิ่งเหล่านี้ย่อมแสดงให้เห็นว่า สิ่งแวดล้อมมีความสำคัญต่อมนุษย์มาก

นอกจากนี้ สิ่งแวดล้อมยังมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และมีความสัมพันธ์กับมนุษย์จนเป็นสิ่งที่แยกจากกันไม่ออก ซึ่งมีความสัมพันธ์กันดังนี้ (เกษม สนิทวงศ์ ณ อยุธยา, 2522)

1. มนุษย์เป็นต้นเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อม เพราะสาเหตุทั่วไปของปัญหาสิ่งแวดล้อม 3 ประการ คือ การเพิ่มของประชากร การขยายตัวของเมืองและอุตสาหกรรม และการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่อย่างไม่เหมาะสม

2. มนุษย์เป็นผู้ได้รับผลเสียหายจากปัญหาสิ่งแวดล้อม ขนาดของผลเสียหายเป็นสัดส่วนโดยตรงกับขนาดของปัญหาที่มนุษย์ก่อขึ้น นับตั้งแต่ความเสียหายระดับมนุษยชาติ เป็นต้นว่า ความแปรปรวนของอากาศจากการกระทำของมนุษย์ อาจทำให้เกิดสภาวะแห้งแล้งจนถึงความเสียหายที่เกิดขึ้นในระดับบุคคล

นอกจากนั้น ยังมีระบบความสัมพันธ์ต่าง ๆ ระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ของสิ่งแวดล้อมอีก เช่น ความสัมพันธ์ของดิน ป่าและน้ำ ซึ่งรัชณี วีรพลิน (2529) อธิบายไว้ว่า 0 บทบาทที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งของป่าคือ การดูดซับน้ำ ป่าที่สมบูรณ์นั้นจะมีใบไม้ร่วงหล่นทับถม

กันอยู่เป็นเวลานานที่เรียกว่าอิวมัส หรือบือ ชนรชาติของป่าบริเวณชั้นที่เป็นอิวมัสจะหา
 ทำได้ขึ้นอยู่กับสภาพความอุดมสมบูรณ์และชนิดของป่า อิวมัสไม้คงตัว มีการเปลี่ยนแปลงอยู่
 ตลอดเวลา โดยจุลินทรีย์ในดินจะทำหน้าที่ย่อยสลายเศษใบไม้ให้เน่าเปื่อยผุพัง แร่ธาตุต่าง ๆ
 ที่เคยอยู่ในใบไม้เหล่านั้นจะกลับกลายมาเป็นปุ๋ยให้กับต้นไม้ป่านั้นต่อไป เมื่อฝนตกลงมาในป่า
 ที่อยู่บนที่สูง น้ำบางส่วนจะเกาะอยู่ตามกิ่งไม้ใบไม้ บางส่วนจะถูกอิวมัสดูดซับไว้ซึ่งจะมี
 ปริมาณมาก บางส่วนจะไหลซึมลงสู่พื้นดินและไหลลงมายังพื้นที่ต่ำที่อยู่เบื้องล่างลงสู่แม่น้ำ
 ลำธาร ดังนั้นในฤดูฝนบริเวณที่ลุ่มที่อยู่ใกล้ป่าที่อุดมสมบูรณ์จึงมีน้ำใช้อย่างอุดมสมบูรณ์ น้ำที่ไหล
 ลงมาจากป่าในแม่น้ำลำธารในฤดูฝนจะมีแร่ธาตุต่าง ๆ ในพื้นป่าละลายลงมาด้วย ทำให้ดิน
 ที่ลุ่มมีแร่ธาตุเพิ่มขึ้นเหมือนกับการให้ปุ๋ยกับดินตามธรรมชาติ เมื่อถึงฤดูแล้งฝนไม่ตก น้ำที่ถูก
 ดูดซับไว้ตามพื้นป่าจนอิ่มตัวในฤดูฝนจะค่อย ๆ ไหลซึมลงมายังพื้นดินเบื้องล่างไหลรินมาตาม
 ลำธารลงสู่แม่น้ำทำให้พืชบริเวณที่ลุ่มมีน้ำคอยหล่อเลี้ยงได้ตลอดฤดูแล้งไม่ถึงกับขาดแคลนเสีย
 ที่เดียว ความสัมพันธ์ของดิน ป่า น้ำ จะเป็นไปในลักษณะนี้หมุนเวียนสลับกันไปตลอดเวลา
 โดยที่ป่าทำหน้าที่เป็นต้นน้ำลำธาร

ตัวอย่างของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม เช่น ตัวอย่างของ
 ความสัมพันธ์ของดิน ป่า และน้ำ เมื่อมนุษย์เข้ามามีบทบาทเพิ่มขึ้น มนุษย์ต้องการที่อยู่อาศัย
 เพิ่มขึ้น บริเวณพื้นที่ลุ่มที่อยู่เดิมไม่พอเพียง จึงได้มีการทำลายป่าในบริเวณที่สูงบนภูเขา ซึ่ง
 แต่เดิมเป็นต้นน้ำลำธาร เมื่อพื้นที่ป่าลดจำนวนลงบริเวณที่เป็นต้นน้ำลำธารก็ลดจำนวนลงตาม
 ไปด้วย ยิ่งกว่านั้น ป่าต้นน้ำลำธารกลายเป็นป่าเสื่อมโทรม มีการตัดต้นไม้ในป่าจนเกินกำลัง
 ผลผลิตของป่า ทำให้ความสามารถในการดูดซับน้ำของป่าลดตามไปด้วย ก่อให้เกิดปัญหาน้ำท่วม
 บริเวณที่ลุ่มในฤดูฝนและความแห้งแล้งอย่างมากในฤดูแล้ง (รัชนี้ วีรพลิน, 2529)

สำหรับเรื่องระบบความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ของสิ่งแวดล้อมนั้น
 เกษม จันทรแก้ว (2530) กล่าวว่า "สิ่งแวดล้อมนั้นจะไม่อยู่โดดเดี่ยวในธรรมชาติ แต่จะ
 มีสิ่งแวดล้อมอื่นอยู่ด้วยเสมอ และสิ่งแวดล้อมประเภทหนึ่งก็มีความต้องการสิ่งแวดล้อมอื่น
 เช่น ปลาต้องการน้ำ พืชต้องการแร่ธาตุจากดิน มนุษย์ต้องการก๊าซออกซิเจนเพื่อหายใจ
 เป็นต้น นอกจากนี้สิ่งแวดล้อมจะอยู่รวมกันเป็นกลุ่มและมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์ต่อกันและกัน
 เป็นลูกโซ่"

สรุปได้ว่า ความสำคัญของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวเรามี
 คุณประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตในสังคมอย่างยิ่ง ถ้ามนุษย์ไม่รู้จักใช้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม
 ให้ถูกต้องเหมาะสมแล้ว จะก่อให้เกิดผลเสียหายตามมาหลายประการ ได้แก่ สิ่งแวดล้อม
 เป็นพิษ ซึ่งเป็นการบ่อนทำลายชีวิตของมนุษย์ พืชและสัตว์ ตลอดจนเกิดการขาดแคลน
 ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ดิน น้ำ ป่าไม้ แร่ธาตุ และสัตว์ป่า

1.3 ประเภทของสิ่งแวดล้อม

วิลเลจิด ทวีสิน (2520 : 1-2) ได้แบ่งประเภทของสิ่งแวดล้อมดังนี้

1. สิ่งแวดล้อมธรรมชาติ คือ สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ
 แบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือ

1.1 สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ได้แก่ ลักษณะภูมิประเทศ รวมทั้งทิวทัศน์
 ต่าง ๆ ลักษณะภูมิอากาศ และทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งหมายถึงสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นโดย
 ธรรมชาติ และเป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ เช่น ดิน น้ำ อากาศ และแร่ธาตุ เป็นต้น

1.2 สิ่งแวดล้อมทางชีวภาพ ได้แก่ ป่าไม้ สัตว์ป่า มนุษย์ และสิ่งมีชีวิต
 อื่น ๆ ที่อยู่รอบตัวเรา

2. สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์เสริมสร้างหรือกำหนดขึ้น ได้แก่ สิ่งแวดล้อมทางสังคม
 สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม เช่น ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมประจำชาติและ
 ศิลปกรรม ทั้งสิ่งแวดล้อมทางการเมือง และความเจริญทางด้านวิทยาการต่าง ๆ ด้วย

นอกจากนี้ สิ่งแวดล้อมยังจำแนกประเภทได้อีกดังนี้ (เกษม จันทรแก้ว,
 2530) คือ

1. สิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ (Natural Environment) หมายถึง
 สิ่งใดก็ได้ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติบางชนิดอาจจะใช้เวลาเพียงเป็นชั่วโมงหรือวันหรือเดือน แต่
 บางชนิดอาจจะใช้เวลาเป็นสิบ ๆ ร้อย ๆ ปี จึงจะเกิดขึ้นเป็นเช่นนั้น ๆ ได้ ที่สำคัญอย่างยิ่ง
 ก็คือ สิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาตินั้น โดยส่วนมากแล้วจะต้องมีสิ่ง (แวดล้อม) อื่นประกอบเสมอ
 จนเกิดอยู่โดดเดี่ยวไม่ได้ ด้วยเหตุนี้จึงมักพบว่า ถ้าสิ่งแวดล้อมหนึ่งถูกทำลายไป มักจะมีผล
 กระทบต่อสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ไม่ทางตรงก็ทางอ้อม สิ่งที่เกิดขึ้นโดยตามธรรมชาตินั้นอาจ
 แบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

1.1 สิ่งที่มีชีวิต (Biotic Environment) เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติมีลักษณะและสมบัติเฉพาะตัวของสิ่งมีชีวิต เช่น พืช สัตว์และมนุษย์ เป็นต้น สิ่งมีชีวิตเหล่านี้อาจมีรูปร่างแตกต่างกันออกไป ตามชนิดและกรรมพันธุ์ของสิ่งเหล่านี้

1.2 สิ่งที่ไม่มีชีวิต (Abiotic Environment) เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติที่ไม่มีชีวิต อาจเห็นได้หรือไม่สามารถเห็นได้ เช่น ดิน น้ำ แร่ อากาศ แสงสว่าง เสียง เป็นต้น

2. สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น (Man-made Environment) หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีมนุษย์สร้างขึ้นทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ อาจเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นให้เห็นได้ จับต้องได้ และอาจมองไม่เห็นก็ได้ สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นนั้นอาจแบ่งย่อยได้ 2 ประเภท คือ

2.1 สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (Physical Environment) เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นที่สามารถมองเห็นได้ ได้แก่ วัสดุและสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ เช่น บ้านเรือน ถนน รถ วัตถุ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมาเพื่ออำนวยความสะดวกในการมีชีวิตรอยู่ บางอย่างก็จำเป็น บางอย่างก็เป็นสิ่งฟุ่มเฟือย ที่สำคัญคือเมื่อใดก็ตามที่มนุษย์ได้สร้างสิ่งแวดล้อมทางกายภาพเหล่านี้ขึ้นโดยขาดการศึกษาถึงความเหมาะสมต่อสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติแล้ว สิ่งทีสร้างขึ้นนั้นก็เข้าไปรบกวนสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในที่ของมันได้

2.2 สิ่งแวดล้อมทางสังคม (Social Environment) เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นโดยความตั้งใจและไม่ตั้งใจ หรือเป็นการสร้างเพื่อความเป็นระเบียบของการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เป็นสิ่งแวดล้อมที่ไม่มีตัวตน เช่น วัฒนธรรม ศาสนา กฎหมาย ประเพณี ระเบียบ การแสดงออกที่เป็นภัยต่อสังคม เป็นต้น

สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (2530 : 15) ได้แบ่งประเภทของสิ่งแวดล้อมออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ (Natural Environment) ได้แก่ ป่าไม้ ภูเขา ดิน น้ำ อากาศ และทรัพยากรทุกประเภท

2. สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น (Man-made Environment) ได้แก่ ชุมชน เมือง สิ่งก่อสร้าง โบราณสถาน ศิลปกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ฯลฯ

วิหัท เทียนน็อก และประชา อินทร์แก้ว (2533 : 6-7) ได้แบ่งประเภทของสิ่งแวดล้อมออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ (Natural Environment) ได้แก่ ลักษณะภูมิประเทศ ลักษณะภูมิอากาศ ทรัพยากรธรรมชาติ

2. สิ่งแวดล้อมทางสังคม (Social Environment) ได้แก่ ประชากร อาชีพ วัตถุ วัฒนธรรม

มานพ เล่าที่ประเสริฐ (2534 : 103) ได้แบ่งประเภทของสิ่งแวดล้อม ออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ (Natural Environment)

1.1 สิ่งแวดล้อมที่มีชีวิต ได้แก่ พืช สัตว์ มนุษย์

1.2 สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ได้แก่ ลม ฟ้า อากาศ ดิน ฯลฯ

2. สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น (Man-made Environment) ซึ่งมีความสำคัญต่อแบบแผนการดำเนินชีวิตของสังคมมนุษย์ อาทิ ชนบทรวมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรม สิ่งก่อสร้าง สถาปัตยกรรม สังคม ศาสนา เศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา เป็นต้น

ยูเนสโก (UNESCO 1985 : 20-31) ได้แบ่งประเภทของสิ่งแวดล้อม ออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ (Natural Environment) ได้แก่ บรรยากาศ ฝน น้ำ ฝนโลก และบรรยากาศที่สิ่งมีชีวิตสามารถอยู่ได้

2. สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น (Man-made or Socio - Cultural Environment) ได้แก่ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม เศรษฐศาสตร์ การเมือง และศิลปกรรม กล่าวโดยสรุปแล้ว การแบ่งประเภทของสิ่งแวดล้อมนั้นสามารถแบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 2 ประเภทด้วยกัน คือ

1. สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ (Natural Environment) ได้แก่ สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ ภูเขา ดิน น้ำ อากาศ และทรัพยากรทุกประเภท

2. สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น (Man - made Environment) เช่น ชุมชน เมือง สิ่งก่อสร้าง โบราณสถาน โบราณวัตถุ วัฒนธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรม เป็นต้น

1.4 สาเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อม

สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (2530) ได้กล่าวถึงสาเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่นเดียวกับ นาย คัมวิรุณีห์ และพลทรัพย์ สมุทรสาคร (2528) ว่าสาเหตุหลักของปัญหาสิ่งแวดล้อม มีอยู่ 2 ประการด้วยกันคือ

1. การเพิ่มของประชากร (Population Growth) เมื่อประชากรเพิ่มมากขึ้น ความต้องการในการบริโภคทรัพยากรก็เพิ่มขึ้นทุกทางไม่ว่าจะเป็นอาหาร ที่อยู่อาศัย พลังงาน เป็นต้น

2. การขยายตัวทางเศรษฐกิจ และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี (Economic Growth & Technological Progress) ความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจนั้น ทำให้มาตรฐานในการดำรงชีวิตสูงตามไปด้วย มีการบริโภคทรัพยากร จนเกินกว่าความจำเป็นขั้นพื้นฐานของอาชีพมีความจำเป็นต้องใช้พลังงานมากขึ้นตามไปด้วย ในขณะที่เดียวกันกับความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีก็ช่วยเสริมให้วิธีการนำทรัพยากรมาใช้ได้ง่ายขึ้นและมากขึ้น นักวิชาการสิ่งแวดล้อมส่วนใหญ่มีความเห็นตรงกันว่า มนุษย์เป็นตัวการสำคัญที่สุดในการทำลายธรรมชาติและสภาวะแวดล้อม โดยมีเทคโนโลยีเป็นตัวเร่ง ดังนั้นวิธีการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ตรงจุดที่สุดคือ การแก้ที่พฤติกรรมของคนอันเป็นสาเหตุของปัญหา

ทวีศักดิ์ ปิยะกาญจน์ (2529) กล่าวว่า เมื่อประชากรมากขึ้น ปัญหาที่ตามมาก็มากขึ้น เช่น ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ปัญหาที่อยู่อาศัย ปัญหาทรัพยากรไม่เพียงพอ เป็นต้น สำหรับประเทศไทยนอกจากสาเหตุการเพิ่มประชากรแล้วยังมีสาเหตุอื่นอีก คือ

1. มาตรการบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อม
2. การพัฒนาชนบทยังไม่ไปอย่างเหมาะสมและไม่บังเกิดผล ไม่สามารถลดความยากจนในชนบทได้ดี ก่อให้เกิดปัญหาการอพยพของคนชนบทเข้าสู่เมือง
3. การปล่อยให้เมืองเติบโตอย่างไม่มีการระเบียบแบบแผน ไม่สนใจโครงสร้างพื้นฐานกายภาพที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมและจัดของเสียจากชุมชน
4. มาตรการควบคุมการใช้ที่ดินอย่างเหมาะสมทั้งในเมืองและชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้ที่ดินเพื่อการอุตสาหกรรมและที่อยู่อาศัย
5. รับเทคโนโลยีบางอย่างที่ไม่เหมาะสมเข้ามาภายในประเทศ ทั้งในด้านการดำรงชีวิตประจำวันและด้านการผลิต

6. ขาดมาตรการที่เหมาะสมในการควบคุมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2533 : 16-22) ได้กล่าวถึงสาเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อมดังนี้คือ

1. การเพิ่มจำนวนประชากรอย่างมากและรวดเร็ว การที่ประชากรโลกเพิ่มขึ้นราววินาทีละ 3 คน หรือประมาณ 90-100 ล้านคนต่อปี และสำหรับประเทศไทยประชากรเพิ่มขึ้นปีละเกือบ 1 ล้านคน ทำให้ประเทศทั้งหลายโดยเฉพาะประเทศกำลังพัฒนาต้องเผชิญกับความยากไร้สิ้นหวัง ขาดเสบียงอาหาร คนไม่มีงานทำเพิ่มมากขึ้น การขยายความเป็นเมืองเป็นไปอย่างรวดเร็ว ทำให้สภาพสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมทุกขณะ

2. ความต้องการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและวัตถุดิบเพิ่มมากขึ้น การที่ประชากรเพิ่มมากขึ้น ประเทศต่าง ๆ จำเป็นต้องจัดหาปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตมนุษย์ และเพื่อยกระดับมาตรฐานความเป็นอยู่และสวัสดิภาพของประชากรส่วนใหญ่ของประเทศกำลังพัฒนาจะนำทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่มาใช้อย่างปราศจากการพิจารณาถึงผลกระทบต่อด้านอื่น รวมทั้งส่งทรัพยากรออกขายต่างประเทศเป็นจำนวนมาก เพื่อหาเงินตรามาใช้ในการพัฒนาประเทศ ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติหมดไปอย่างรวดเร็ว ระบบนิเวศวิทยาได้รับความกระทบกระเทือนอย่างยิ่ง และนำไปสู่สภาพแวดล้อมที่ไม่พึงปรารถนา

3. วิถีชีวิตของมนุษย์โดยเฉพาะพฤติกรรมของมนุษย์เกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อสนองความต้องการพื้นฐานในการดำรงชีวิตของมนุษย์ให้ดีขึ้น มนุษย์ได้ทำลายทรัพยากรต่าง ๆ เป็นจำนวนมากอย่างต่อเนื่องและยาวนาน เช่น การตัดไม้ทำลายป่าเพื่อนำมาสร้างที่อยู่อาศัย ใช้ไม้ในการทำเชื้อเพลิง ความต้องการใช้พลังงานจากน้ำ เชื้อเพลิงแร่ธาตุ ฯลฯ การบุกรุกพื้นที่ป่า เพื่อใช้ที่ดินสำหรับการทำนา การเพาะปลูก ฯลฯ พฤติกรรมและวิถีการดำรงชีวิตของประชากรในแต่ละประเทศจะเป็นตัวบ่งชี้อย่างหนึ่งของสภาพแวดล้อมในประเทศนั้น ๆ เช่น ในปี พ.ศ. 2533 ประเทศสหรัฐอเมริกา มีประชากร 251.4 ล้านคน ในขณะที่บราซิลมีประชากร 150.4 ล้านคน ประเทศทั้ง 2 มีขนาดพื้นที่กว้างขวางพอ ๆ กัน แต่สภาพสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติของสหรัฐอเมริกายังอยู่ในสภาพไม่ถูกทำลายมากนัก มีการสงวนรักษาทรัพยากรธรรมชาติไว้เป็นจำนวนมาก ผิดกับประเทศบราซิล แม้จะมีประชากรน้อยกว่ามาก แต่มีการขุดค้นนำทรัพยากรมาใช้เป็นจำนวนมาก มีการตัดไม้ทำลายป่าอย่างกว้างขวาง เพื่อพัฒนาทรัพยากรเหล่านั้นส่งไปขายให้กับประเทศสหรัฐอเมริกา

ซึ่งประชาชนมีพฤติกรรมกรรมการบริโภคที่ฟุ่มเฟือย และมีมาตรฐานการดำรงชีวิตที่สูงกว่าประชาชนในประเทศบราซิล

จากตัวอย่างประเทศดังกล่าวจะเห็นได้ว่า พฤติกรรมของมนุษย์เป็นตัวการสำคัญในการทำลายสภาพแวดล้อมที่ดี ใช้ทรัพยากรธรรมชาติโดยปราศจากการพิจารณาอย่างรอบคอบถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นมลพิษทางน้ำ ความแห้งแล้ง ฯลฯ ซึ่งล้วนส่งผลต่อสุขภาพอนามัยของประชากรโดยตรง

4. ความไม่ทัดเทียมในการกระจายตัวของประชากร การที่โรงงานอุตสาหกรรมและแหล่งความเจริญส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในเขตเมือง เป็นแรงดึงดูดอย่างหนึ่งที่ทำให้ประชากรในเขตชนบทอพยพเข้าสู่เขตเมือง ทั้งนี้เพื่อแสวงหางานทำเพื่อสภาพเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เป็นต้น การอพยพของคนจำนวนมากเข้าสู่เขตเมือง ทำให้สังคมในเมืองมีผู้คนอาศัยอยู่หนาแน่น นำไปสู่สภาพความเป็นอยู่ที่แออัด การให้บริการน้ำประปา ไฟฟ้า การเก็บขยะมูลฝอย ที่อยู่อาศัย ฯลฯ ไม่เพียงพอกับความต้องการ นำไปสู่ความเสื่อมโทรมด้านสิ่งแวดล้อม เกิดปัญหาสุขภาพอนามัย

5. การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ขาดมาตรการควบคุมที่ดีพอ เพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรให้เพียงพอต่อการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร มนุษย์ได้นำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้อย่างมากมาย เช่น การใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมี ในการเพาะปลูกและกำจัดศัตรูพืช ทำให้สารพิษตกค้างทั้งในดิน ในน้ำ และในอากาศโดยทั่วไปซึ่งเป็นอันตรายต่อสุขภาพของมนุษย์ สัตว์ และพืช ทำให้ระบบนิเวศวิทยาเปลี่ยนแปลงไปหรือการที่มนุษย์นำวัตถุเคมีหรือพืชบางชนิดมาใช้ในการผลิต ทั้ง ๆ ที่ยังเป็นข้อถกเถียงกันอยู่ทั่วไปว่าพืชบางชนิดมีส่วนทำลายคุณสมบัติของดิน ทำให้ดินเสื่อมสภาพ ซึ่งการกระทำดังกล่าวทำให้มลภาวะอยู่ในระดับความรุนแรงที่เป็นอันตรายต่อสรรพสิ่งทั้งหลาย

จากสาเหตุปัญหาของสิ่งแวดล้อมดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมเกิดจากการเพิ่มของประชากร การขยายตัวทางเศรษฐกิจและความก้าวหน้าของเทคโนโลยี ตลอดจนการขยายตัวอย่างรวดเร็วของตัวเมืองอย่างไม่มีแบบแผน นอกจากนี้ยังขาดมาตรการที่เหมาะสมในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้เกิดมลพิษต่าง ๆ และทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรม

1.5 ปัญหาสิ่งแวดล้อม

สำหรับปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ 1. ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ และ 2. ปัญหาภาวะมลพิษ ปัญหาที่สำคัญ ๆ มีดังต่อไปนี้

1. ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ

1.1 ทรัพยากรป่าไม้ ป่าไม้เป็นส่วนหนึ่งของทรัพยากรธรรมชาติและประกอบไปด้วยพืชพรรณธรรมชาตินานาชนิด พื้นที่ป่าทำหน้าที่รักษาสมดุลของธรรมชาติ ทั้งในด้านการรักษาสภาพภูมิอากาศ รักษาคุณภาพของดิน เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร และเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิต รวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติอันมากมายหลากหลาย

ผลกระทบโดยตรงทั่วไปในการลดลงของพื้นที่ป่าไม้ และระบบนิเวศวิทยาที่เกิดขึ้นในประเทศไทยเห็นชัดเจน ได้แก่ การขาดแคลนไม้ใช้สอย ขาดแคลนไม้ทำเชื้อเพลิง การสูญเสียแหล่งอาหารสัตว์ เป็นต้น ส่วนผลกระทบทางอ้อมเมื่อสูญเสียพื้นที่ป่าและคุลย์ของธรรมชาติคือ เหตุการณ์เมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2531 บริเวณเขาหลวง ซึ่งเป็นภูเขาที่มีสันเขาเชื่อมต่อระหว่างจังหวัดสุราษฎร์ธานีและนครศรีธรรมราช เมื่อมีการบุกรุกทำลายป่าโดยการตัดไม้บนพื้นที่ที่มีความลาดเขาสูง ประกอบกับมีปริมาณน้ำฝนที่ตกหนักต่อเนื่องเป็นเวลาหลายวัน มีผลทำให้กระแสน้ำไหลบ่าอย่างรุนแรง กัดเซาะดินพังทลาย ก้อนหินถล่มตอไม้ ต้นไม้โค่นล้ม ถูกพัดพารวมกับก้อนหิน โคลนคัมสุที่ต่ำและร่องน้ำ ทำความเสียหายแก่พื้นที่เกษตร ที่อยู่อาศัย ชีวิตประชาชนสูญหายล้มตายเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ผลกระทบทางอ้อมมีอีกมากมาย เช่น สูญเสียจากก่าบังลม ฤดูกาลเปลี่ยนแปลงไปทำให้เกิดภาวะฝนแล้งและการสูญเสียแหล่งต้นน้ำลำธาร (สถิตย์ วัชรกิตติ, 2532)

1.2 ทรัพยากรน้ำ น้ำเป็นทรัพยากรพื้นฐานที่สำคัญของชีวิตมนุษย์ สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างมากมาย ปริมาณน้ำในแหล่งน้ำจะขึ้นอยู่กับปริมาณน้ำฝนที่ตก ในระยะหลังนี้มีกจะมีข่าวทางหน้าหนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์เกี่ยวกับสภาวะแห้งแล้ง ขาดแคลนน้ำบ่อยขึ้น สาเหตุที่ทำให้เกิดสภาวะการขาดแคลนน้ำ (อภิชาติ อนุกุลอำไพ, 2534) ในประเด็นแรก คือ ความสัมพันธ์ระหว่างป่าไม้และน้ำ ป่าไม้จะทำหน้าที่ดูดซับน้ำฝนที่ตกลงมาจากนั้นก็จะค่อย ๆ คายน้ำออกมาทีละน้อย ซึ่งจะเป็นไป ในรูปของน้ำซึมหรือน้ำตกจากป่า ต้นน้ำลำธาร แต่ปริมาณน้ำก็จะค่อย ๆ หมดไปภายในไม่

ที่เคื่อน นอกจากนั้นป่าไม้ยังทำหน้าที่เป็นตัวชะลอการไหลของน้ำที่ตกในพื้นที่ป่าหรือต้นน้ำลำธาร ถ้าไม่มีป่าปริมาณน้ำจำนวนนั้นก็จะไหลลงสู่ที่ต่ำและสู่ทะเลเร็วขึ้น ประเด็นที่สอง คือ จากการศึกษาที่ประชากรได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ประกอบกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ในระยะหลังนี้ ทำให้เกิดความต้องการใช้น้ำเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว แหล่งกักเก็บน้ำที่สร้างไว้มีความจุไม่เพียงพอต่อความต้องการน้ำในทุก ๆ ด้านที่เพิ่มขึ้น

1.3 สัตว์ป่า ปัจจุบันสภาพการดำรงชีวิตของสัตว์ป่าในประเทศไทยอยู่ในภาวะที่ต่ำเป็นแห่ง จากการสำรวจของสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (อ้างอิงใน วรภัทร โดชนะเกษม, บรรณาธิการ, 2534) พบว่าในปัจจุบันประเทศไทยมีสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมจำนวน 283 ชนิด นก 917 ชนิด สัตว์เลื้อยคลาน 298 ชนิด สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ 107 ชนิด ปลา 1,500 ชนิด พืชชั้นสูง จำนวนประมาณ 20,000 - 25,000 ชนิด รวมทั้งแมลงและสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลังอื่น ๆ อีกนับพัน ๆ ชนิด ในจำนวนพืชและสัตว์เหล่านี้ มีสัตว์ป่าใกล้สูญพันธุ์ประมาณร้อยละ 12 ของสัตว์ป่าทั้งหมด แยกออกเป็นสัตว์จำพวกสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ประมาณร้อยละ 20 สัตว์จำพวกนกประมาณร้อยละ 10 สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำประมาณร้อยละ 10 ปลาชนิดต่าง ๆ ร้อยละ 8 และพืชต่าง ๆ ประมาณร้อยละ 10

นอกจากนี้แล้ว จากการที่ทรัพยากรป่าไม้ได้ถูกทำลายไปในอัตราที่ค่อนข้างสูง ทำให้พื้นที่ที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่ามีจำนวนน้อย และนำไปสู่การสูญพันธุ์ของสัตว์ป่าบางชนิด อันเนื่องมาจากการขาดแหล่งที่อยู่อาศัย ขาดแหล่งอาหารและถูกมนุษย์ไล่ล่า เป็นต้น

1.4 ทรัพยากรชายฝั่งทะเล

1.4.1 ป่าชายเลน เป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญในการสร้างความสมบูรณ์ให้กับระบบนิเวศน์ชายฝั่ง นำเอาสารอาหารมากมายลงสู่ทะเล เป็นแหล่งผลิตแหล่งเจริญเติบโตของสัตว์ที่มีค่าทางเศรษฐกิจหลายชนิด และยังช่วยป้องกันการพังทลายของชายฝั่งด้วย ป่าชายเลนเป็นระบบนิเวศน์ที่เกี่ยวข้องกับแหล่งหญ้าทะเล ซึ่งเป็นแหล่งวางไข่เพาะพันธุ์และเลี้ยงตัวอ่อนของกุ้ง ปลา หลายชนิด นอกจากนี้ยังเป็นระบบที่เกี่ยวข้องไปถึงแนวปะการัง ซึ่งเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญอีกแห่งหนึ่ง และยังป้องกันคลื่นลมอีกด้วย

ปัจจุบันนี้สถานการณ์ด้านป่าชายเลนในประเทศไทยอยู่ในขั้นวิกฤต เพราะถูกทำลายไปอย่างมากและรวดเร็ว โดยเฉพาะในรอบ 3 ทศวรรษที่ผ่านมา พื้นที่ป่าชายเลน ลดลงมากกว่าร้อยละ 50 กล่าวคือ ผลการสำรวจด้วยวิธีการ Remote

Sensing ของกรมป่าไม้และหน่วยงานอื่น ๆ พบว่าจากปี พ.ศ. 2504 ประเทศไทยมีพื้นที่ป่าชายเลนประมาณ 23 ล้านไร่ ลดลงเหลือเพียง 1.1 ล้านไร่ ในปี พ.ศ. 2532 ซึ่งนับว่าพื้นที่ป่าชายเลนลดลงอย่างน่าเป็นห่วง

1.4.2 ปะการัง เป็นสัตว์ที่อยู่ใต้น้ำ ก่อนปี พ.ศ. 2518 คุณค่าของปะการังมีความสำคัญเฉพาะ เป็นทรัพยากรท่องเที่ยว แต่ความจริงแล้วคุณค่าของปะการังอยู่ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศน์ใต้ทะเล อันเป็นที่อยู่อาศัยของทรัพยากรประมง ซึ่งมีประโยชน์มหาศาลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ ได้มีผู้ตระหนักถึงความสำคัญน้อยมาก สำหรับบทบาทที่สำคัญของปะการัง ได้แก่ เป็นแหล่งที่อยู่ของสัตว์น้ำนานาพันธุ์ ไม่เพียงแต่ปลาขนาดใหญ่เท่านั้น ยังมีสาหร่ายและสัตว์น้ำเล็ก ๆ ซึ่งเป็นอาหารของปลาใหญ่ สัตว์ที่มีค่าทางเศรษฐกิจจำนวนมากอาศัยอยู่ในแนวปะการัง เช่น ปลาเก๋า นอกจากนี้ แนวปะการังมีความสำคัญในการป้องกันคลื่นลมแรงของคลื่น ลดแรงของคลื่นลมที่วิ่งเข้าหาชายฝั่ง ช่วยป้องกันมิให้ชายฝั่งพังทะลาย (สุรพล สุคารา, 2533)

การทำลายปะการังที่สำคัญ ได้แก่ การทอดสมอเรือของเรือนักท่องเที่ยวลงบนแนวปะการัง ทำให้ปะการังแตกหัก การทำประมงด้วยวิธีการระเบิดปลา และการเก็บปะการังขึ้นมาขาย หากป่าชายเลนและปะการังยังคงถูกทำลายอยู่เช่นนี้ ชายฝั่งทะเลต้องถูกกัดเซาะจากคลื่นลมจนพังทลายลง และที่สำคัญ คือ มนุษย์จะขาดสัตว์น้ำที่นำมาบริโภคเพราะป่าชายเลนและแนวปะการังเป็นถิ่นอาศัยให้มวลชีวิตในทะเลได้อาศัย เป็นแหล่งอาหาร แหล่งหลบภัย ถ้าขาดปัจจัยเกื้อหนุน 2 ประการนี้แล้ว ทรัพยากรประมงจะไม่มีทางที่จะสร้างผลผลิตได้จำนวนมหาศาลอย่างที่เป็นอย่างนี้ การทำลายทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้จนเสื่อมโทรม จึงเป็นการทำลายความกินดีอยู่ดีไปจากชีวิตในอนาคตของเรานั้นเอง

2. ปัญหาภาวะมลพิษ

ภาวะมลพิษที่สำคัญ ตามการจำแนกในรายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2530-2531 (สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ) มีอยู่ด้วยกัน 4 ประการ ดังนี้

2.1 มลพิษทางน้ำ ปัจจุบันปัญหาที่น่าเฝ้าเสียได้ทวีความรุนแรง ทั้งในแม่น้ำลำคลองและชายฝั่งทะเล

2.2 มลพิษทางอากาศและเสียง มลภาวะอากาศ และเสียงเป็นพิษใน กรุงเทพมหานคร อยู่ในสภาพวิกฤตติดอันดับ 1 ใน 10 ของเมืองที่มีอากาศเลวร้ายที่สุดในโลก

2.3 มลพิษ ปริมาณมูลฝอยในเขตกรุงเทพมหานคร มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น อันเนื่องมาจากสาเหตุ 2 ประการ คือ จำนวนประชากรและมาตรฐานการครองชีพสูงขึ้น (TDRI, 1990) มลพิษบางชนิดเป็นพิษภัยต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อมไม่มากนัก เช่น พวกผัก เศษอาหาร พลาสติก ยางโฟม ฯลฯ ซึ่งเราเรียกของเสียพวกนี้ว่า "มูลฝอยทั่วไป" (General Solid Waste) แต่บางชนิดก็เป็นอันตรายต่อชีวิตมนุษย์ตลอดจนสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ได้แก่ ของเสียที่มีส่วนประกอบของสารอันตราย หรือของเสียที่มีฤทธิ์กัดกร่อนหรือติดไฟง่าย หรือมีเชื้อโรคติดต่อบะป็นอยู่ เช่น ชาก้านไฟฉาย ชากแบตเตอรี่ ชากหลอดฟลูออเรสเซนต์ กากสารเคมี สำลีและผ้าพันแผลจากโรงพยาบาล ฯลฯ ซึ่งเราเรียกของเสียพวกนี้ว่า "ของเสียที่เป็นอันตราย" (Hazardous Waste)

2.4 สารพิษ ประเทศไทยมีการนำสารเคมีประเภทต่าง ๆ เข้ามาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาทางด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรม และสาธารณสุขเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชและสัตว์ ซึ่งเป็นสารเคมีที่มีพิษ อันตรายค่อนข้างสูงต่อสิ่งมีชีวิตและสิ่งแวดล้อม ถูกนำเข้ามาใช้เป็นปริมาณ 19,727 ตัน ใน พ.ศ. 2530 ซึ่งเพิ่มขึ้นจากพ.ศ. 2529 ถึง 3,673 ตัน (สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ) สารเคมีเหล่านี้เป็นสาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหาภาวะมลพิษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาสารพิษตกค้างในสิ่งแวดล้อมในอาหารและผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร ตลอดจนปัญหาสารเคมีของประเทศอุตสาหกรรมที่ถูกนำมาทิ้งไว้

สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ได้แบ่งปัญหาสิ่งแวดล้อมออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. ปัญหาสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เช่น ปัญหามลภาวะ (Pollution) ความร่อยหรอของทรัพยากร (Resource Depletion) และปัญหาการใช้ทรัพยากรไม่ถูกวิธี

2. ปัญหาสิ่งแวดล้อมทางสังคม เช่น ปัญหาความยากจน การขาดแคลนอาหาร ปัญหาที่อยู่อาศัย ความไม่รู้หนังสือ ความเจ็บไข้ได้ป่วยและปัญหาที่เกี่ยวข้องกันตามมามากมาย

ศุภวิทย์ เปียงพงษ์สานต์ (2530 : 4-6) ได้กล่าวถึงปัญหามลพิษ และ
 ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ประเทศไทยในปัจจุบัน ดังนี้

ปัญหามลพิษ

ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-
 2534) ปัญหามลพิษที่สำคัญ เร่งด่วนที่จะต้องดำเนินการแก้ไข มีอาทิเช่น

1. ปัญหามลพิษทางน้ำ ซึ่งเกิดขึ้นเนื่องจากขาดระบบการกำจัดน้ำทิ้ง
 จากชุมชน โรงงานอุตสาหกรรม และพื้นที่การเกษตร ก่อนที่จะระบายลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติ
2. ปัญหาสารเป็นพิษ ซึ่งเกิดขึ้นเนื่องจาก การใช้แร่ธาตุสารเคมีใน
 ทางเกษตรกรรม อุตสาหกรรม และอื่น ๆ อย่างไม่ถูกวิธี หรือโดยไม่ระมัดระวัง อันตราย
 ที่จะเกิดขึ้น
3. ปัญหามลพิษทางอากาศและเสียง ซึ่งเกิดขึ้นจากการจราจร ทั้งทาง
 บกและทางน้ำ รวมทั้งจากโรงงานอุตสาหกรรม
4. ปัญหามูลฝอยและสิ่งปฏิกูล ซึ่งส่งผลออกมาในรูปของการไม่สามารถ
 รวบรวมมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล จากแหล่งกำเนิดในชุมชนไปกำจัดได้หมดตลอดจนปัญหาผลกระทบ
 สิ่งแวดล้อมอันเนื่องมาจากการกำจัดมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลที่ไม่ถูกต้อง

ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ

แผนพัฒนาสิ่งแวดล้อมสำหรับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่
 6 (พ.ศ. 2530-2534) ได้ระบุปัญหาที่สำคัญ ๆ ไว้ 4 ประการด้วยกัน ดังนี้

1. ปัญหาการทำลายทรัพยากรป่าไม้ เนื่องจากการลักลอบตัดไม้ทำลาย
 ป่า การบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อขยายพื้นที่เกษตรกรรม ทำไร่เลื่อนลอย ในเขตพื้นที่ต้นน้ำลำธาร
 และการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าไม้เพื่อกิจการต่าง ๆ ของรัฐ
2. ปัญหาการใช้ดินและที่ดินอย่างไม่เหมาะสม กับสมรรถภาพของดินและ
 ปัญหาความเสื่อมโทรมของคุณภาพดิน อันเนื่องมาจากการชะล้างพังทลายของดินและที่เกิดจาก
 สภาพธรรมชาติของดินเอง เช่น ปัญหาดินเปรี้ยว และดินเค็ม
3. ปัญหาทรัพยากรธรณี (แร่ธาตุ ก๊าซธรรมชาติ และปิโตรเลียม ฯลฯ)
 เนื่องจากมิได้คำนึงถึงการป้องกันความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นหรือใช้เทคโนโลยีที่ไม่ถูกต้อง
 ก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมโดยรวม

4. ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรชายฝั่งทะเล เช่น ป่าชายเลน และแนวปะการัง อันเนื่องมาจากสาเหตุต่าง ๆ เช่น การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ การทำเหมืองแร่ในบริเวณป่าชายเลน การสร้างท่าเรือ และเขื่อน

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม (2535 : 60-81) ได้สรุปปัญหาสิ่งแวดล้อมไว้ดังนี้ คือ

1. ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่

1.1 ปัญหาของดิน

1.1.1 ปัญหาการพังทลายของดิน การสูญเสียหน้าดิน

1.1.2 ปัญหาความเสื่อมโทรมของดิน

1.1.3 ปัญหาการรุกรานที่ดินเพื่อการเกษตร หรือเพื่อการพัฒนาเมือง

และอุตสาหกรรม

1.2 ปัญหาป่าไม้

1.2.1 ปัญหาการลักลอบตัดไม้ ทำลายป่า

1.2.2 ปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้เข้าครอบครองที่ดิน

1.3 ปัญหาสัตว์ป่า

1.3.1 ปัญหาสัตว์ป่าลดน้อยลงหรือสูญพันธุ์ไปตามธรรมชาติ

1.3.2 ปัญหาการลักลอบจับสัตว์ป่า

1.3.3 ปัญหาพื้นที่อยู่อาศัย แหล่งหากินของสัตว์ป่าลดลง

1.4 ปัญหาแร่ธาตุและพลังงาน

1.4.1 ปัญหาการใช้แร่ธาตุมากเกินไปจนเกิดความจำเป็น

1.4.2 ปัญหาการใช้พลังงานอย่างสิ้นเปลือง

1.4.3 ปัญหาผลกระทบอันเกิดจากการใช้แร่ธาตุ หรือผลิตพลังงาน

เช่น หมอกควันพิษ ฝนกรด เป็นต้น

1.5 ปัญหาชายฝั่งทะเล

1.5.1 ปัญหาการพังทลายของชายฝั่งทะเล

1.5.2 ปัญหาปะการัง และระบบนิเวศน์แนวปะการังถูกทำลาย

1.5.3 ปัญหาความเสื่อมโทรมของป่าชายเลน

1.6 ปัญหาน้ำ

1.6.1 ปัญหาการขาดแคลนแหล่งน้ำตามธรรมชาติ (น้ำจืด)

1.6.2 ปัญหาการสูบน้ำบาดาลขึ้นมาใช้จนดินทรุด

2. ปัญหามลพิษ ได้แก่

2.1 มลพิษทางน้ำ

2.2 มลพิษทางอากาศ

2.3 มลพิษทางเสียง

2.4 สารพิษ และสารเคมี

2.5 ชยะมูลฝอย และกากของเสีย

3. ปัญหาความเสื่อมโทรมของศิลปกรรม ทั้งที่เกิดจากการสึกกร่อนไปตามกาลเวลา และเกิดจากการทำลายของมนุษย์โดยตรง

4. ปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน อันเกิดจากการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ เช่น การขยายตัวของเมืองที่ไม่มีการวางแผน การจราจรติดขัด

จากปัญหาสิ่งแวดล้อมที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น จะเห็นได้ว่า ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในด้านต่าง ๆ นั้น มีความเกี่ยวเนื่องกันไปทั้งระบบ และส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์เป็นอย่างมาก ซึ่งพอจะสรุปปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ดังนี้

1. ปัญหาความเสื่อมโทรมและขาดแคลนของสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ เนื่องมาจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยขาดการระมัดระวังดูแลรักษาและขาดแผนการฟื้นฟู บูรณะทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เป็นระบบ และขาดแผนการประสานการใช้ประโยชน์อย่างเพียงพอ ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมและลดลงทั้งปริมาณและคุณภาพอย่างรวดเร็ว เช่น ป่าไม้ถูกทำลาย สัตว์ป่าและพืชบางชนิดกำลังจะสูญพันธุ์ เป็นต้น

2. ปัญหามลพิษ เช่น คุณภาพน้ำอยู่ในสภาพที่เสื่อมโทรม จนไม่เหมาะต่อการนำไปใช้ประโยชน์ ความเสื่อมโทรมของคุณภาพอากาศ การเกิดสารพิษตกค้างจากผลผลิตทางการเกษตร การลดลงของบรรยากาศชั้นโอโซน เป็นต้น

3. ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการตั้งถิ่นฐาน และชุมชนของมนุษย์

4. ปัญหาการทำลายศิลปกรรมทั้งทางตรง และทางอ้อม

1.6 การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

การแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องที่จะต้องกระทำอย่างเร่งด่วน เนื่องจากในปัจจุบันวิกฤติการณ์ทางสิ่งแวดล้อมได้ทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น ทรัพยากรธรรมชาติที่นับวันจะร่อยหรอลงไปทุกที ปัญหามลพิษต่าง ๆ นับวันก็ยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้น รัฐบาลจึงได้พยายามหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ซึ่งแนวทางหนึ่งที่น่ามาใช้ก็คือ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเอาไว้ นักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายของ "การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม" ไว้ดังนี้

นิวัติ เรืองพานิช (2528 : 4) ได้ให้ความหมายของ การอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม คือ "การรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างฉลาดให้เป็นประโยชน์ต่อมหาชนมากที่สุด และนานที่สุด ทั้งนี้ต้องสูญเสียทรัพยากรโดยเปล่าประโยชน์น้อยที่สุด และจะต้องกระจายการใช้ประโยชน์ทรัพยากรโดยทั่วถึงกันด้วย"

เกษม สนิทวงศ์ ณ อยุธยา (2529 : 9) ให้ความหมายว่า "การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม หมายถึง การจัดการของมนุษย์ในการใช้ชีวิตรอบตัว เพื่อที่จะให้ผลประโยชน์ที่ดีที่สุด"

เกษม จันทรแก้ว (2530 : 296) ให้ความหมายของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมไว้ว่า หมายถึง "การใช้สิ่งแวดล้อมอย่างสมเหตุสมผล เพื่ออำนวยให้เป็นอยู่ของมนุษย์มีคุณภาพสูงสุดตลอดไป"

เรมอนด์ เอฟ ดัสมานด์ (Raymond F. Dasmann 1968 : 6) ให้ความหมายของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมว่า หมายถึง การใช้สิ่งแวดล้อมอย่างสมเหตุสมผล เพื่อที่จะอำนวยให้มีคุณภาพสูงสุดตลอดไปสำหรับการมีชีวิตรอบตัวของมนุษย์

กล่าวโดยสรุป การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม หมายถึง วิธีการใช้สิ่งแวดล้อมด้วยความฉลาด เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อมวลมนุษย์มากที่สุด และพยายามที่จะใช้สิ่งแวดล้อมนั้นให้ยาวนานที่สุด โดยมีการสูญเสียน้อยที่สุด ในขณะที่เดียวกันก็พยายามรักษาคุณภาพของสิ่งแวดล้อมไม่ให้เกิดปัญหาลึ้นในสังคมส่วนรวมอีกด้วย แต่ก็ได้หมายความว่า จะเก็บรักษาเอาไว้โดยไม่นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อมนุษย์ อย่างไรก็ตามในปัจจุบันนี้ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกได้หันมาสนใจในเรื่องสิ่งแวดล้อมกันมากขึ้น ซึ่งจะเห็นได้จากการที่มีการออกกฎหมาย มีการจัดตั้งอาสาสมัครเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมขึ้นทั่วไป

ดังกล่าวแล้วจะเห็นว่า การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มีมโนทัศน์คล้ายกับหลักการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ซึ่งนักวิชาการและนักอนุรักษ์หลายท่านก็ได้เสนอหลักการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติไว้ต่าง ๆ กันดังนี้

ยูพา วีระไวทยะ (2530) ได้เสนอวิธีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ไว้ดังนี้

1. การให้การศึกษาและความรู้เกี่ยวกับประโยชน์และโทษของการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ความรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศและความสัมพันธ์เชื่อมโยง ที่จะมีผลกระทบอันเนื่องมาจากการใช้ทรัพยากร ที่มีต่อสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ นอกจากนี้ควรให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ควบคู่ไปกับการบำรุงรักษา โดยคำนึงถึงการใช้อย่างคุ้มค่า มีความสูญเปล่าน้อยที่สุด และความคงสภาพเดิมของสิ่งแวดล้อม
2. การบำรุงรักษาสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติไว้โดยให้หลักการคงสภาพเดิมไว้ให้มากที่สุด
3. การควบคุมและจำกัดจำนวนประชากร ซึ่งเป็นแนวทางทำให้อัตราการเจริญเติบโตของจำนวนประชากรคงที่ เพื่อไม่ให้ความสามารถในการรองรับประชากรของสิ่งแวดล้อมเกินขีดจำกัดที่จะมีให้ได้ โดยเฉพาะความขาดแคลนในปัจจุบันของมนุษย์อาจเกิดขึ้นได้ นอกจากนั้นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่ทดแทนได้ควรคำนึงถึงการทำให้อัตราการผลิตเพิ่มพูนเท่ากับอัตราการใช้เป็นอย่างน้อย หรือควรมีการเพิ่มผลผลิตทรัพยากรธรรมชาติที่ทดแทนกันได้
4. ควรถือว่าการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมเป็นหน้าที่ของมวลมนุษย์และควรมีความสำนึกว่า มนุษย์เป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของสภาพแวดล้อมวัฒนธรรม และสังคมมนุษย์ได้เจริญพัฒนาไปพร้อม ๆ กับการใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ การดำเนินชีวิตของมนุษย์จะแยกออกจากสิ่งแวดล้อมไม่ได้ และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติก็ต้องเป็นไปอย่างชาญฉลาด เพื่อความอยู่รอดของเผ่าพันธุ์มนุษย์เองด้วยเช่นกัน ผลกระทบที่เกิดกับสิ่งแวดล้อมอย่างร้ายแรงก็ย่อมมีผลกระทบต่อมวลมนุษย์อย่างเท่าเทียม

นอกจากนี้ วิชัย เกษณน้อย (2533) ได้กล่าวถึง หลักสำคัญในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมีหลายประการคือ

1. การถนอม เป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อพยายามคงสภาพ ทั้งปริมาณและคุณภาพเอาไว้ โดยการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ตัวอย่างเช่น การสร้างอ่างเก็บน้ำ นอกจากจะนำน้ำมาใช้เพื่อการผลิตพลังงานไฟฟ้าและการชลประทานแล้ว ยังสามารถนำไปใช้ประโยชน์ทางด้านเกษตรพืชสวนสัตว์น้ำ การคมนาคมขนส่ง เป็นต้น

2. การบูรณะฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติที่ได้รับความเสียหายเนื่องมาจากสาเหตุต่าง ๆ ให้กลับคืนสภาพเดิมหรือเกือบคงเดิม อาจกระทำได้กับทรัพยากรธรรมชาติบางชนิด เช่น ดิน น้ำ ป่าไม้ และทุ่งหญ้าเท่านั้น สำหรับกรณีป่าไม้ อาจทำได้โดยการหาพันธุ์ไม้มาปลูกเสริมในบริเวณที่ซึ่งต้นไม้ขนาดใหญ่ถูกโค่นลง และบำรุงรักษาต้นไม้เหล่านั้นให้เจริญเติบโตต่อไป การปิดป่าก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ช่วยในการฟื้นฟูสภาพป่าไม้ให้ดียิ่งขึ้น

3. การนำมาใช้ใหม่ สำหรับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยการนำมาใช้ใหม่นี้ จะทำได้กับแร่ธาตุบางชนิดและน้ำ ส่วนทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ จะกระทำได้ยากหรือทำไม่ได้เลย การนำเศษเหล็ก สังกะสี ตะกั่ว อลูมิเนียม ทองแดง พลาสติก และเศษกระดาษที่ทิ้ง แล้วนำมาหลอมหรือเปลี่ยนสภาพก็สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ด้านอื่นได้

4. การเพิ่มประสิทธิภาพในการใช้งาน ตามที่กล่าวมาข้างแล้วในข้อการถนอมที่ว่า ทรัพยากรธรรมชาติบางชนิดที่ปรากฏอยู่ตามสภาพธรรมชาติจะไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้มาก ดังนั้นน้ำที่ไหลลงมาตามลำน้ำ ถ้าหากสร้างเขื่อนขวางกั้นลำน้ำเพื่อยกระดับของน้ำเหนือเขื่อนให้สูงขึ้น พลังงานน้ำไหลจะสามารถนำมาใช้ผลิตไฟฟ้าได้เป็นจำนวนมาก

5. การนำสิ่งอื่นมาใช้ทดแทน การนำสิ่งอื่นมาใช้ทดแทนทรัพยากรธรรมชาติบางชนิดอาจกระทำได้ เช่น การประหยัดเหล็กไว้เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ด้านอื่น โดยการนำพลาสติกแข็งมาใช้แทน ไม้ แก้ว กั้นชนรถยนต์และบังโคลนรถจักรยานยนต์ ส่วนในบางประเทศที่ขาดแคลนเชื้อเพลิงเพื่อใช้ในการหุงต้ม ได้ทำการศึกษาค้นคว้าเพื่อนำพลังงานจากดวงอาทิตย์มาใช้ทดแทน จึงช่วยในการอนุรักษ์ป่าไม้และยึดอายุการใช้งานของพลังงานเชื้อเพลิงจากแร่ธาตุให้ยาวนานออกไป ดังนั้น การนำเอาสิ่งใดสิ่งหนึ่งมาใช้ทดแทน จะทำให้ทรัพยากรธรรมชาติมีอายุการใช้งานเพิ่มมากยิ่งขึ้น

6. การสำรวจแหล่งทรัพยากรธรรมชาติเพิ่มเติม เป็นการค้นพบทรัพยากรธรรมชาติที่หลงเหลืออยู่ในผิวโลกมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อมวลมนุษย์ต่อไป จากการที่มนุษย์ประดิษฐ์คิดค้นเครื่องมือในการสำรวจทรัพยากรธรรมชาติที่มีประสิทธิภาพ ทำให้ค้นพบแหล่งแร่ธาตุมากมาย เช่น การค้นพบแร่ปิโตรเลียมเป็นจำนวนมากในอ่าวไทย และที่ราบภาคกลางตอนบนของประเทศไทย เป็นต้น

7. การประดิษฐ์ของเทียมขึ้นใช้ จากความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์ทำให้มนุษย์สามารถคิดค้นประดิษฐ์สิ่งใหม่ ๆ เพื่อทดแทนกับทรัพยากรธรรมชาติทางชนิดที่หาากและเพียงพอกับความต้องการของมนุษย์ที่จะช่วยดูแลทรัพยากรธรรมชาติได้สักทางหนึ่ง

สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (2530) เสนอแนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ไว้ดังนี้

1. เร่งรัดและกระตุ้นให้หน่วยงานของรัฐและประชาชนเอาใจใส่ความคุ้มครองและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมอย่างถูกต้องและเหมาะสม
2. แก้ไขปรับปรุงกฎหมายให้เหมาะสมและได้ผลในทางปฏิบัติอย่างแท้จริง
3. ป้องกันมิให้มีการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเป็นไปในทางที่จะก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม
4. เสริมสร้างความรู้ความเข้าใจแก่บุคลากรในท้องถิ่น เพื่อทำหน้าที่รับผิดชอบร่วมกันในการคุ้มครองและรักษาสภาพแวดล้อมที่ดีให้แก่แหล่งศิลปกรรมของชาติ
5. ส่งเสริมให้มีการอบรมและสร้างสำนึกร่วมกัน ให้ประชาชนเกิดความรู้สึกหวงแหนและเห็นคุณค่าของศิลปกรรมและสิ่งแวดล้อมที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแหล่งศิลปกรรม
6. พัฒนาวិธีการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมให้เกิดประโยชน์สูงสุดทางด้านเศรษฐกิจและสังคมตามแผนพัฒนาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม

2. แนวคิดเกี่ยวกับสื่อมวลชนกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

สื่อมวลชน หมายถึง เครื่องมือในการติดต่อสื่อสารข่าวไปสู่คนจำนวนมากในคราวเดียวกัน (Good, 1973)

บทบาทสำคัญของสื่อมวลชน คือ การเสริมสร้างความรู้และให้การศึกษาของคนในสังคม ซึ่งเป็นการช่วยยกระดับของคนในสังคมให้สูงขึ้น โดยสามารถนำความรู้ และประสบการณ์ที่เป็นประโยชน์ไปใช้ในการดำรงชีวิตและประกอบอาชีพตามสมควรแก่สภาพอีกด้วย (ศาสตราจารย์ จิตนะ, 2528)

นอกจากสื่อมวลชนจะเข้ามามีบทบาทต่อการดำรงชีวิตของบุคคลในสังคมเป็นอย่างมากแล้ว สื่อมวลชนยังสามารถช่วยพัฒนาสังคมในด้านต่าง ๆ (Schramm, 1964) ได้ กล่าวถึงหน้าที่สำคัญของสื่อมวลชนต่อการพัฒนา ดังต่อไปนี้คือ

1. สื่อมวลชนทำหน้าที่เป็นผู้รายงานเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นให้ประชาชนได้ทราบ ทั้งนี้เพราะสื่อมวลชนสามารถรายงานและแจ้งข่าวสารอย่างมีประสิทธิภาพ โดยกระจายข่าวสารเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศให้แก่ประชาชนได้ทราบอย่างกว้างขวางในเวลาอันรวดเร็ว
2. สื่อมวลชนทำหน้าที่ขยายทัศนวิสัยให้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยสามารถนำสิ่งซึ่งไม่เคยพบเห็นเข้ามาสู่ประสบการณ์ของประชาชน เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของคนให้เกิดความคิดเห็นต่อสิ่งต่าง ๆ จึงทำให้เกิดความรู้ลึกซึ้งอาจมีส่วนร่วมในสังคม
3. สื่อมวลชนทำให้เกิดความสนใจขึ้นมาได้ คือ สื่อมวลชนนำสิ่งต่าง ๆ มาเสนอต่อประชาชนให้เกิดความสนใจที่จะพัฒนาในด้านต่าง ๆ
4. สื่อมวลชนสามารถให้ข่าวสารกระตุ้นให้เกิดการพัฒนา โดยรายงานข่าวเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ เช่น รายงานข่าวด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของประเทศ ทำให้เกิดบรรยากาศทางความรู้สึกริक्तทางวิชาการ ซึ่งกระตุ้นประชาชนให้กลับมามองตนเองในสภาพการณ์ปัจจุบันที่ได้ดำเนินอยู่และมองอนาคตต่อไปด้วย
5. สื่อมวลชนทำหน้าที่ช่วยเหลือกระบวนการวินิจฉัยสั่งการโดยทางอ้อม ทั้งนี้เพราะอิทธิพลของสื่อมวลชนมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและค่านิยมที่ถูกฝังแน่นจนประสบผลสำเร็จ ดังนั้นสื่อมวลชนจึงมีบทบาทต่อการตัดสินใจของประชาชนอย่างมาก
6. สื่อมวลชนช่วยเสริมการตัดสินใจของบุคคลโดยการส่งผ่านข่าวสารไปตามช่องทางการสื่อสารระหว่างบุคคล โดยปกติแล้วผู้นำหรือผู้ที่มีอิทธิพลในการชักจูงใจคนอื่น ๆ ในสังคม มักจะเป็นผู้ที่ใช้สื่อมวลชนอย่างมากในบางส่วนของข่าวสารจากสื่อมวลชนสามารถมีผลต่อการตัดสินใจของบุคคลได้

7. สื่อมวลชนสามารถให้สถานภาพแก่บุคคล ในที่นี้หมายถึง สื่อมวลชนช่วยสร้างชื่อเสียงให้แก่บุคคล โดยการสนับสนุนให้ความสนใจแก่บุคคลนั้นก็เท่ากับช่วยเสริมสร้างสถานภาพของบุคคลนั้นแล้ว

8. สื่อมวลชนจะช่วยขยายการสนทนาเกี่ยวกับนโยบายของรัฐบาลอย่างกว้างขวางขึ้น เมื่อประเทศเริ่มพัฒนาขึ้น การขยายการอภิปรายอย่างกว้างขวางเกี่ยวกับการกำหนดนโยบายและการอภิปรายถึงปัญหาของบ้านเมือง การถกเถียงปัญหาต่าง ๆ สามารถสร้างความคิดเห็นให้ประชาชนเริ่มเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ ซึ่งก็เป็นสิ่งจำเป็นที่สำคัญสำหรับการพัฒนาประเทศ

9. สื่อมวลชนสามารถบังคับให้เป็นไปตามบทคัดค้านทางสังคม สื่อมวลชนทำหน้าที่กระจายข่าวสาร ความประพฤติปฏิบัติที่ออกนอกกฎของบทคัดค้านของสังคมที่ซัดถึกอยู่ และในกรณีที่บทคัดค้านนั้น ๆ ยังไม่เป็นที่รับทราบแพร่กระจายทั่วทั้งสังคมหรือยังคลุมเครืออยู่ หน้าที่ของสื่อมวลชนก็คือ การกระจายข่าวสารบทคัดค้านนั้นให้กับประชาชนได้ทราบและสร้างความชัดเจนแก่ประชาชนด้วย เช่น สื่อมวลชนสามารถกล่าวยกย่องสรรเสริญในบุคคลที่ทำความดี ในขณะที่เดี๋ยวกันก็อาจประณามว่ากล่าวผู้ที่ละเมิดบทคัดค้านที่ดีของสังคมด้วย

10. สื่อมวลชนในฐานะที่เป็นครู โดยทำหน้าที่ให้การศึกษาและการอบรมแก่ประชาชน สื่อมวลชนสามารถให้ความรู้แก่ประชาชนได้โดยตรงในส่วนที่เกี่ยวกับความรู้ที่เป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิต ในขณะที่เดี๋ยวกันสื่อมวลชนก็อาจช่วยเสริมการศึกษาในโรงเรียน ช่วยครูสอนนักเรียนในชั้น และทดแทนครูในกรณีที่ผู้สอนหรือครูไม่มีความชำนาญในการสอนวิชาการแขนงนั้น ๆ

จะเห็นได้ว่า สื่อมวลชนมีความก้าวหน้าและมีบทบาทอย่างเอกประการ เพราะเป็นสิ่งที่ทำให้ความรู้ความคิด เสริมสร้างประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมแก่ผู้รับสาร จึงเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า สื่อมวลชนมีอิทธิพลต่อประชาชนอย่างมากในหลาย ๆ ด้าน ทั้งในด้านเสริมสร้างสติปัญญา การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ค่านิยมด้านคุณธรรมและศีลธรรม ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี (วันทีย์ ฤทธิคุปต์, 2528)

3. แนวคิดเกี่ยวกับโทรทัศน์

3.1 บทบาทของโทรทัศน์ในการให้ข่าวสาร ข้อมูล

โทรทัศน์เป็นสื่อมวลชนที่สำคัญมากกว่าสื่อมวลชนใด ๆ ทั้งนี้เนื่องจากโทรทัศน์สามารถเพิ่มพูนผลกระทบคือสังคมและวัฒนธรรมได้มากกว่าเมื่อเทียบกับสื่อมวลชนแขนงอื่น โดยอาจสังเกตได้จากงบประมาณโฆษณาทางโทรทัศน์ของบริษัทผู้ผลิตและผู้จัดจำหน่ายสินค้าสูงมากกว่าสื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ ทั้งนี้เพราะโทรทัศน์ซึ่งมีภาพ เสียง สีและความเคลื่อนไหวพร้อมกันไป จึงสามารถโน้มน้าวใจได้ชัดเจนมากกว่า (สุรพงษ์ โสภนะเสถียร, 2533)

โทรทัศน์มีความสำคัญต่อสังคมเป็นอย่างมาก เพราะโทรทัศน์มีส่วนในการกำหนดหรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนในสังคม ดังนั้นโทรทัศน์อาจก่อให้เกิดผลต่อสังคมในด้านบวกคือ พัฒนาการให้สมบูรณ์ ให้ความรู้ทัศนคติ ความซาบซึ้งและค่านิยม ตลอดจนให้ทักษะด้วย หรืออาจให้ผลในด้านลบคือ เป็นการบ่อนทำลายระบบของสังคมโดยส่วนรวม

คุณลักษณะของโทรทัศน์ (จุมพล รอดคำดี, 2532) มีดังนี้

1. โทรทัศน์สามารถสื่อสารไปยังกลุ่มคนจำนวนมากในเวลาเดียวกัน ทั้งยังสามารถส่งไปได้ในระยะไกล

2. โทรทัศน์เป็นการรวมเอาสื่อมวลชนทั้งสามประเภทเข้าด้วยกัน คือ ทั้งภาพยนตร์ วิทยุกระจายเสียงและหนังสือพิมพ์ ที่ผู้ชมสามารถได้รับข่าวสารโดยได้ยินเสียง เช่นเดียวกับภาพยนตร์และได้อ่านตัวหนังสือ เช่นเดียวกับหนังสือพิมพ์ โทรทัศน์จึงเป็นสื่อมวลชนที่แสดงเหตุการณ์ต่าง ๆ ให้เห็นอย่างชัดเจนที่สุด

3. สามารถแสดงภาพให้เห็นเหมือนของจริง ทำให้เกิดความเชื่อ ความสนใจ ความเลื่อมใส และสามารถชักจูงให้คล้อยตามได้ง่ายกว่าสื่อชนิดอื่น ๆ

4. สามารถให้ประสบการณ์แก่ผู้ชมได้มาก รวมทั้งความรู้ต่าง ๆ ในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ

ความสำคัญของโทรทัศน์เป็นสิ่งที่บุคคลหลายฝ่ายได้ตระหนักถึงผลอันจะเกิดแก่เยาวชน ผู้เกี่ยวข้องกับโทรทัศน์ก็ควรเสนอสิ่งที่เป็นประโยชน์และให้สื่อที่ถูกต้องแก่เยาวชนจากการศึกษาถึงผลของโทรทัศน์นั้นจะเห็นได้ว่า ตามสภาพความเป็นจริง โทรทัศน์มิได้เกี่ยวข้องกับเด็กเหมือนอย่างที่บุคคลเกี่ยวข้องกัน แต่โทรทัศน์มีผลเกี่ยวข้องระหว่างบุคคลกับ

สื่อทางสังคม กล่าวคือ เมื่อเราเรียนจากโทรทัศน์ เราจะนำสิ่งที่ได้ชมจากโทรทัศน์มาปรับให้เข้ากับชีวิตประจำวัน ถ้าเป็นสิ่งที่คนก็จะชอบและปฏิบัติตาม เราอาจจะพิจารณาอิทธิพลของโทรทัศน์ได้หลายทางคือ โทรทัศน์เป็นครูที่เสนอพฤติกรรมที่เหมาะสม เป็นสื่อที่ขยายความรู้และประสบการณ์ (วันทนีย์ ฤทธิคุปต์, 2528)

การดูโทรทัศน์เป็นกิจกรรมนันทนาการที่เยาวชนทั้งชายและหญิงสนใจมาก เพราะช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดและได้รับความรู้ ปัจจุบันมีแนวโน้มว่าจะได้รับความนิยมสูงขึ้นเรื่อย ๆ เนื่องจากมีการถ่ายทอดรายการโทรทัศน์จากส่วนกลางไปสู่ส่วนภูมิภาคบ้างแล้ว การที่มีผู้ให้ความนิยมชมโทรทัศน์มากขึ้น นอกจากจะเนื่องมาจากการขยายตัวของ การถ่ายทอดแล้ว โทรทัศน์ยังมีคุณสมบัติพิเศษเหนือกว่าสื่อมวลชนชนิดอื่น

3.2 อิทธิพลของโทรทัศน์ต่อเด็กและเยาวชน

อิทธิพลของโทรทัศน์ที่มีต่อเด็กและเยาวชน ย่อมมีทั้งอิทธิพลในทางบวกและอิทธิพลในทางลบ ปัจจุบันนี้โทรทัศน์นับเป็นชีวิตประจำวันที่ใกล้ชิดและเข้าถึงเด็กได้อย่างรวดเร็ว เนื่องจากเด็กและเยาวชนเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เนื่องจากความเจริญทางกาย ทางอารมณ์ ทางสติปัญญาและทางสังคม ที่ยังพัฒนาไม่เต็มที่ วัยนี้จึงมักรับเอาแบบอย่างสิ่งที่พบเห็นหรือผ่านเข้ามาในชีวิตได้ง่าย นอกจากนั้นยังชอบเลียนแบบและทำตามอย่างผู้ที่ตนสนใจและนิยมชมชอบ จึงมักทำให้เกิดพฤติกรรมต่าง ๆ ขึ้น (สุโขทัยธรรมาธิราช, 2531)

อิทธิพลของโทรทัศน์ที่มีต่อเด็กและเยาวชนในทางบวก สามารถสรุปได้ดังนี้คือ

1. อิทธิพลทางการบันเทิง ช่วยทำให้ผู้ชมเกิดความสนุกสนาน เพลิดเพลิน ผ่อนคลายความตึงเครียดได้เป็นอย่างดี
2. อิทธิพลทางวัฒนธรรม โทรทัศน์สามารถจัดรายการเพื่อสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี สามารถทำหน้าที่ถ่ายทอดมรดกทางสังคม ความคิดเห็น ความเชื่อถือ และค่านิยมจากอดีตมาสู่ปัจจุบันได้
3. อิทธิพลทางความรู้ โทรทัศน์เป็นสื่อที่เข้าถึงคนจำนวนมากได้พร้อม ๆ กัน จึงสามารถเสนอความคิดเห็น สว่างทัศนคติที่ดี ให้ข่าวสารความรู้ที่เป็นประโยชน์ โดยสามารถทำความเข้าใจได้ด้วยการนำภาพและเสียงให้เกิดความเข้าใจได้อย่างชัดเจน

สมบัติ จันทรวงศ์ (2531) ได้กล่าวถึงอิทธิพลของโทรทัศน์ที่มีต่อเด็กและ
เยาวชน โดยเฉพาะรายการบันเทิง สามารถสรุปได้ดังนี้

1. ความรู้สึกชินชาต่อการใช้ความรุนแรงในชีวิตจริง เมื่อดูรายการโทรทัศน์
ที่มีเนื้อหาในด้านความรุนแรงแล้ว ผู้ชมที่อยู่ในวัยเด็กจะมีความรู้สึกชินชาต่อการใช้ความรุนแรง
2. การเพาะนิสัยนิยมความรุนแรง เมื่อชมรายการโทรทัศน์ที่มีความรุนแรง
ซ้ำแล้วซ้ำอีก นอกจากจะส่งผลให้เกิดความรู้สึกไม่ยินดียินร้ายต่อความทารุณโหดร้ายแล้ว ยัง
ค่อย ๆ ลดอารมณ์หวั่นไหวต่อความรุนแรงของผู้ชมลงไป

จากการวิจัยสื่อมวลชนสำหรับเด็กและเยาวชนในส่วนการวิจัยที่เกี่ยวกับ
โทรทัศน์นั้น ปรากฏว่าเยาวชนไทยชอบดูโทรทัศน์มาก และชอบดูรายการข่าว รายการสารคดี
รายการกีฬา รายการนำเที่ยว รายการภาษาและวรรณคดี รายการภาพยนตร์บันเทิง
(สุโขทัยธรรมมาธิราช, 2531)

รายการโทรทัศน์ที่จะเป็นประโยชน์แก่เยาวชน คือ รายการที่จะยกระดับ
รสนิยม ระดับความรู้ความเข้าใจ ความรู้สึกนึกคิด ระดับคุณค่าในชีวิต เมื่อเด็กต้องการรู้
สิ่งใหม่ ๆ หรือค่าจำกัดความต่าง ๆ ที่ยากจนเกินไป โทรทัศน์สามารถจะให้ค่าจำกัดความได้
เป็นอย่างดี และสามารถทำให้เด็กได้พบกับสิ่งที่ตนยังไม่คุ้นเคยด้วยวิธีการค้นพบด้วยตนเอง
ดังนั้นการจัดรายการโทรทัศน์ควรคำนึงถึงความเหมาะสมและประโยชน์ที่เยาวชนจะได้รับ

การจัดรายการโทรทัศน์สำหรับเยาวชนนั้น เป็นสิ่งที่จำเป็นต้องใช้ความรู้
ทางจิตวิทยาและสังคมวิทยาเข้าไปเป็นพื้นฐานในการจัดอยู่บ้าง กล่าวคือ ผู้จัดรายการสำหรับ
เยาวชนควรจะต้องศึกษาและรู้จักสภาพการรับรู้และความต้องการของเยาวชน เพื่อจะได้จัด
รายการให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการเหล่านั้นได้อย่างถูกต้อง โดยเฉพาะวัยรุ่นหรือ
เยาวชนเป็นวัยที่มีวุฒิภาวะเพื่อเตรียมจะเป็นผู้ใหญ่ อวัยวะทุกส่วนเจริญเต็มที่ ประสาทสัมผัส
ในการดูและฟังสมบูรณ์และมีสมาธิมากขึ้น แต่จะมีการเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์มากขึ้นด้วย
ถือว่าเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิต ดังนั้น การจัดรายการโทรทัศน์จึงจำเป็นต้องให้ความ
สนใจต่อสภาพการรับรู้ให้เหมาะสมกับวัย

3.3 รายการโทรทัศน์สำหรับเด็ก

รายการโทรทัศน์สำหรับเด็ก หมายถึง รายการโทรทัศน์ที่จัดขึ้นโดยมี

วัตถุประสงค์เพื่อสำหรับเด็กและอาจครอบคลุมถึงเยาวชนด้วย มุ่งให้เด็กดูแล้วเข้าใจ ได้รับความสนุกสนานบันเทิง ไม่เป็นพิษเป็นภัย ให้ความรู้อย่างกว้างขวาง มีการปลูกฝังทัศนคติและค่านิยมที่ดีงามให้สอดคล้องกับสังคม รวมทั้งก่อประโยชน์แก่เด็กทั้งทางร่างกายและจิตใจ

เด็กเป็นกลุ่มที่มีลักษณะพิเศษคือ ยังขาดวิวุฒิ คุณวุฒิ ประสบการณ์ในการเรียนรู้หรือการตัดสินใจว่า อะไรเหมาะสมหรือไม่ เมื่อเขาชมรายการโทรทัศน์ (Hodge and Tripp, 1986) ดังนั้นรายการโทรทัศน์สำหรับเด็กจึงควรมีลักษณะพิเศษที่แตกต่างไปจากรายการทั่ว ๆ ไป ซึ่งอาจพิจารณาได้จากหลายเหตุผล เช่น รูปแบบรายการ วิถี และพัฒนาการของเด็กเพื่อจะช่วยให้การจัดรายการโทรทัศน์ถูกต้องตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายมากที่สุด

จุมพล รอดคำดี (2525) กล่าวไว้ว่า รายการโทรทัศน์สำหรับเด็กเป็นรายการอะไรก็ได้ ที่มีลักษณะดังนี้

1. เด็กเป็นผู้แสดงนำ หรือเป็นหุ่น เป็นการ์ตูน
2. เป็นเรื่องราวหรือความรู้ที่คิดว่าเหมาะกับเด็ก
3. ชื่อรายการบอกว่าเป็นรายการเด็ก

รายการโทรทัศน์สำหรับเด็กนั้น เป็นรายการที่มุ่งให้เด็กดูแล้วเข้าใจ สนุกสนาน และได้รับความรู้จากรายการนั้น ๆ ไม่ว่าจะ เป็นทั้งทางร่างกายหรือจิตใจ ดังนั้นจึงควรให้ทั้งการศึกษาและบันเทิง โดยจัดให้สัมพันธ์กับช่วงอายุของเด็ก เพื่อที่จะให้เด็กสนใจมากที่สุด ทั้งนี้เพราะบางครั้งสิ่งที่มีลักษณะใหม่หรือท้ายทายอาจเหมาะสำหรับเด็กช่วงอายุหนึ่ง ขณะเดียวกันอาจเป็นเรื่องน่าเบื่อสำหรับเด็กอีกช่วงหนึ่งได้เช่นกัน (Comstock, 1982)

การจัดรายการสำหรับเด็กเพื่อให้สอดคล้องกับเหตุผลดังกล่าว จึงควรคำนึงถึงพัฒนาการของเด็กแต่ละวัย เพื่อให้เกิดความแตกต่างจากรายการโทรทัศน์ทั่วไปดังนี้ (Schneider, 1987)

1. วัยก่อนเข้าเรียน (อายุ 1-5 ปี) เด็กวัยนี้ยังไม่มีความสามารถในการอ่าน จึงสิ้นเปลืองเวลาไปกับการฟังหรือการดูโทรทัศน์ ความเข้าใจในเนื้อหาของเรื่องราวยังไม่ทั้งหมดคือ เข้าใจเพียงบางส่วนและยังขาดความสามารถในการลำดับเรื่องราว รวมถึง

การปะติดปะต่อเรื่องราว รายการโทรทัศน์สำหรับเด็กวัยนี้ จึงควรสั้น กระชับ ชัดเจน เนื่องจากเด็กวัยนี้มีช่วงความสนใจสั้น

2. วัยเรียนตอนต้น (อายุ 6-9 ปี) เด็กวัยนี้จะมีลักษณะมีความนิยมหรือคลั่งไคล้สิ่งที่ชอบสูง ความคิดมันแปร่งง่าย เป็นกลุ่มที่สิ้นเปลืองเวลาในการดูโทรทัศน์อย่างมาก โดยเฉพาะเสาร์-อาทิตย์ ที่ดูตั้งแต่เช้าถึงบ่าย

เด็กวัยนี้มีลักษณะพิเศษ เช่น ทำอะไรว่องไวรวดเร็ว กระฉับกระเฉง ขณะเดียวกันก็มีความรักสวยรักงาม ชอบเอาอย่างวีระบุรุษ หรือนิยมการใช้สติปัญญาเพื่อเอาชนะสิ่งต่าง ๆ และเริ่มมีความสัมพันธ์กับเพื่อน ๆ สูงขึ้น มีความอยากหรืออยากเห็นชอบชอบประติมากรรมคิดค้น รวมถึงเริ่มมีความรู้สึกหวงแหนและเป็นเจ้าของ

3. วัยก่อนวัยรุ่น (อายุ 10-12 ปี) เด็กวัยนี้มีลักษณะเริ่มเป็นตัวของตัวเอง เช่น ทักคนดี แง่มุมมอง พฤติกรรม และมองว่าตนเองแตกต่างจากเด็กในด้านต่าง ๆ เช่น เห็นว่าเรื่องเพื่อฝันจะต่างจากชีวิตจริง มีความเห่อหรือนิยมตามแบบอย่างพวกวัยรุ่นเลียนแบบพฤติกรรมของผู้ใหญ่ เช่น การใช้คำพูด ขณะที่ความสัมพันธ์กับทางบ้านจะลดลง ความสัมพันธ์กับกลุ่มเพื่อนสูงขึ้น เช่น รู้จักปรึกษาหารือกัน หรือมีความลับต่อกัน มีการเรียนรู้ สมาคมและเริ่มวางแผนอนาคต

สรุป รอดคำดี ยังได้กล่าวถึงเนื้อหาของรายการโทรทัศน์สำหรับเด็กที่เหมาะสม อาจจำแนกตามวัยของเด็กได้ดังนี้คือ

1. เด็กวัย 3 ขวบครึ่ง ถึง 5 ขวบ เนื้อหารายการควรใกล้เคียงกับสิ่งแวดล้อมที่เขพบเห็นในชีวิตประจำวัน การดำเนินเรื่องควรง่าย ให้คุณหรือโทษอย่างเด่นชัดไม่ซับซ้อน เช่น การ์ตูนที่มีพระเอกกับผู้ร้ายเพียง 2-3 ตัว หรือเป็นรายการนิทานเพราะเด็กวัยนี้เป็นเด็กช่างฝัน

2. เด็กวัย 6-7 ขวบ เนื้อหาควรเกี่ยวกับธรรมชาติมากขึ้น และเด็กวัยนี้ชอบแสดงออก ชอบยกยอให้กำลังใจ ชอบอภินิหาร การต่อสู้ ไม่ชอบเรื่องยาว ๆ

3. เด็กวัย 10-12 ขวบ เนื้อหารายการที่ใกล้เคียงกับชีวิตจริงมากขึ้น เพราะเด็กเข้าใจสังคมมากขึ้น เนื้อเรื่องจึงควรมีเหตุผลมากขึ้น อย่างไรก็ตามยังคงมีเรื่องการผจญภัยและความรักพวกน้อง (สรุป รอดคำดี, 2525)

อย่างไรก็ตามโครงสร้างของรายการควรมีความง่าย กระชับ ชัด ไม่ซับซ้อน เนื้อหาควรมีลักษณะให้ความรู้กว้างขวาง บอกความจริงมากกว่าจะทำให้เกิดจินตนาการ การจัดรายการจึงมีความยุ่งยากและละเอียดอ่อน ผู้จัดจึงไม่ควรเอาสภาพตัวเองในปัจจุบันเป็นที่ตั้ง แต่ควรศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมทางเจริญเติบโตและความสนใจของเด็กหรืออย่างน้อยก็ควรนึกย้อนถึงประสบการณ์ของตนเองในอดีต

ดังนั้นการจัดโครงสร้างของรายการจึงควรง่ายกระชับ โดยเสนอเนื้อหาและรูปแบบที่จะสื่อสาร 3 ชั้นคือ ชั้นแรก ชั้นกลาง และชั้นสุดท้าย โดยเรียงลำดับให้เห็นความแตกต่างระหว่างชั้นให้เด่นชัด เพื่อไม่ให้เด็กสับสน ขณะเดียวกันก็ควรมีการเชื่อมโยงแต่ละชั้นให้ต่อเนื่องกันด้วย (Schneider, 1987)

สำหรับวิธีการนำเสนอของโครงสร้างมีดังนี้ (ปมุต ศุภสาร, 2530) คือ

1. การนำเสนอเนื้อหาโดยเรียงลำดับก่อนหลังตามเวลา หรือเรียงความสำคัญจากน้อยไปหามาก
 2. การนำเสนอเนื้อหาโดยใช้จุดเด่นของเนื้อหาเป็นหลักของรายการแต่ละช่วงตามความสำคัญ ซึ่งอาจให้จุดเด่นอยู่ในช่วงต้น กลาง หรือท้ายรายการ
 3. การนำเสนอโดยจัดแบบเล่าเรื่องในอดีต (flash back) สลับกับปัจจุบันเพื่อไม่ให้เด็กสับสน แต่ขณะเดียวกันก็ควรมีการเชื่อมโยงแต่ละชั้นให้ต่อเนื่องกันด้วย
- สิ่งที่ต้องคำนึงถึงสำหรับการจัดรายการโทรทัศน์สำหรับเด็ก นอกเหนือจากลักษณะทางพฤติกรรมหรือพัฒนาการของวัยเด็กแต่ละช่วงแล้ว เวลาในรายการโทรทัศน์ก็เป็นสิ่งจำเป็นด้วย

เวลาที่เหมาะสมในการนำเสนอสำหรับรายการโทรทัศน์ สำหรับเด็กมีดังนี้
 เด็กประถมต้น (ป.1-ป.4) ความยาวของรายการควรเป็น 5-10 นาที
 เด็กประถมปลาย (ป.5-ป.6) ความยาวของรายการควรเป็น 12-14 นาที
 เด็กมัธยมศึกษา ความยาวของรายการควรเป็น 20-23 นาที
 หากความยาวของรายการเกินกว่านี้ ความสนใจของเด็กจะลดลง และไม่เข้าใจในเนื้อหาโดยตลอด ซึ่งเด็กมักจะลืมเนื้อหาในตอนต้น (จุฬพล รอดคำดี, 2527)
 ฉะนั้นสิ่งที่ต้องคำนึงถึงในการจัดรายการสำหรับเด็ก มีดังนี้คือ

1. ต้องกำหนดอายุกลุ่มเด็กที่เป็นกลุ่มเป้าหมายของรายการเสียก่อน เพื่อที่จะได้ปรับเนื้อหาถ้อยคำและรายละเอียดต่าง ๆ ให้เหมาะสม
2. เนื้อหาควรง่ายและชัดเจน เพื่อให้เด็กเข้าใจและติดตามได้ แต่ต้องไม่ง่ายจนเด็กรู้สึกเบื่อ
3. ถ้อยคำและลีลาการพูด ควรให้เป็นแบบกันเองตามธรรมชาติ เข้าใจง่าย ให้เกิดอารมณ์คล้อยตาม
4. ไม้ใส่เนื้อหาจนหนักเกินไป เพราะเด็กอาจสับสนไม่เข้าใจ และจะหมดความสนใจ
5. อย่าปลูกฝังสิ่งผิด ๆ ให้กับเด็ก แม้จะเป็นเรื่องเล็กน้อยเพราะเด็กจะจำ
6. ปลูกฝังทัศนคติ ค่านิยม ด้วยวิธีการที่เหมาะสมกับเด็ก
7. ควรใช้เสียงประกอบเพื่อให้น่าสนใจยิ่งขึ้น
8. ควรเปิดโอกาสให้เด็กเข้าร่วมรายการ เพื่อให้เด็กได้แสดงออก แต่ไม่ควรให้เด่นจนเกินคนอื่น ๆ เพราะอาจจะทำให้เด็กคนอื่นขาดความมั่นใจได้
9. ให้เด็กรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของรายการ
10. เตรียมอุปกรณ์การผลิตให้น่าสนใจ เพื่อดึงดูดความสนใจจากเด็ก

(อรทัย ศรีสันติสุข, 2525)

จะเห็นได้ว่าการผลิตรายการโทรทัศน์สำหรับเด็กนั้น ควรคำนึงถึงลักษณะพิเศษของเด็ก คือยังขาดวุฒิ คุณวุฒิ และประสบการณ์ในการตัดสินใจว่าสิ่งใดถูกต้อง สิ่งใดควรกระทำ ดังนั้นรายการโทรทัศน์สำหรับเด็กจึงควรพิจารณาถึงรูปแบบการนำเสนอรายการ เนื้อหารายการ วัสดุและพัฒนาการของเด็ก ทั้งนี้เพื่อช่วยให้การจัดรายการมีความถูกต้องและเหมาะสมกับเด็กมากที่สุด

4. แนวคิดเกี่ยวกับรายการสารคดี

4.1 ความหมายของรายการสารคดี

สหพันธ์ภาพยนตร์สารคดีโลก (The World Union of Documentary) ได้ให้คำจำกัดความของภาพยนตร์สารคดี (documentary film) ไว้ว่า (อ้างถึงใน สุโขทัยธรรมาธิราช, 2531)

ภาพยนตร์สารคดี คือ เรื่องราวของความเป็นจริงที่ตีความโดยการถ่ายบันทึกภาพตามความเป็นจริงหรือโดยการสร้างสรรค์ขึ้นใหม่อย่างจริงจังและเหมาะสม เพื่อที่จะให้เป็นที่น่าสนใจทั้งทางด้านเหตุผลและอารมณ์ จนบรรลุวัตถุประสงค์ที่ผู้สร้างตั้งใจไว้ อีกทั้งเป็นการขยายความรู้ ความเข้าใจของมนุษย์ รวมทั้งวิธีการตั้งปัญหา และเสนอวิธีการแก้ไขอย่างจริงจัง

สถาบันการศึกษาศิลปะและวิทยาศาสตร์ภาพยนตร์ (Academy of Motion Picture Art and Science) ได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า (อ้างถึงในสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2531)

ภาพยนตร์สารคดีหมายถึง ภาพยนตร์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ สังคม วิทยาศาสตร์หรือเศรษฐศาสตร์ ไม่ว่าจะในรูปแบบของการบันทึกภาพเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง หรือการจัดสร้างตกแต่งขึ้นใหม่ แต่เนื้อหาของการแสดงออกนั้นเน้นหนักในเรื่องข้อเท็จจริงมากกว่าความบันเทิง ทั้งนี้ไม่รวมถึงภาพยนตร์ที่สร้างขึ้น สำหรับใช้การสอนเพียงอย่างเดียว

นอกจากนี้ รายการสารคดียังมีความหมายรวมไปถึง รายการที่เสนอเรื่องราวเฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างลึกซึ้ง โดยมีการนำเสนอในรูปแบบเดียวหรือหลายรูปแบบคละเคล้ากันไป ถือได้ว่าเป็นการเสนอเรื่องราวที่มีทั้งเอกภาพ (unity) และความหลากหลาย (variety) (สุโขทัยธรรมมาธิราช, 2531)

จากคำจำกัดความดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ภาพยนตร์สารคดีมีความสำคัญอย่างยิ่ง มิใช่เป็นเพียงภาพยนตร์ที่ถ่ายทอดความเป็นจริง (factual or realistic film) เท่านั้น หากแต่ต้องเป็นเชิงสร้างสรรค์ด้วย ดังนั้น ภาพยนตร์สารคดีจึงเป็นภาพยนตร์ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และสังคม รวมทั้งเป็นปัญหาสังคมสำคัญ ซึ่งผู้ดูสามารถนำสิ่งที่ชมจากภาพยนตร์สารคดีไปใช้ประโยชน์ในการแก้ปัญหาในวิถีชีวิต ตลอดจนพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดียิ่งขึ้น

รายการสารคดีเป็นการจำแนกรายการตามรูปแบบรายการ ไม่จำกัดว่าเนื้อหาของรายการจะเป็นความรู้ ข่าวสารหรือบันเทิง แต่สัดส่วนเนื้อหาของรายการสารคดีเน้นหนักไปในด้านให้ความรู้หรือข่าวสารมากกว่า สัดส่วนของความบันเทิงจะออกมาในรูปของ

ศิลปะการนำเสนอ องค์ประกอบของรายการ เทคนิคการถ่ายทำ การตัดต่อ การให้เพลงและเสียงประกอบ เป็นต้น ซึ่งทั้งหมดนี้ต้องเป็นความบันเทิงที่มีคุณภาพ ผู้ชมชมแล้วติดตาตรึงใจ เพลิดเพลิน นำติดตามภาพแต่ละภาพให้ดูราบรื่นอย่างต่อเนื่องกัน

ศิวัชร สุคนธ์พงศ์เผ่า (2521) ได้กล่าวถึงรายการสารคดีว่ามีรูปแบบการนำเสนออยู่ด้วยกัน 4 รูปแบบ คือ

1. มีผู้เสนอรายการมากกว่า 1 คน และมีเสียงอื่นประกอบ (Multi-voice Feature)
2. มีเสียงประกอบจริง (Documentary Feature) เช่น การสัมภาษณ์รายการข่าวและเสียงประกอบ มีผู้เสนอรายการเป็นผู้เชื่อมรายการ
3. ไม่มีผู้เล่า แต่เรื่องจะดำเนินไปเนื่องจากทำเสียงประกอบจริง ๆ มาตัดต่อลำดับเป็นเรื่อง (Actuality Feature)
4. เสนอเรื่องราวต่าง ๆ ที่เป็นข้อเท็จจริงในแบบของละคร (Dramatised Feature)

รายการสารคดีที่จัดออกอากาศทางโทรทัศน์ ทั้งที่ผลิตโดยใช้เทคนิคโทรทัศน์หรือเทคนิคภาพยนตร์เป็นรายการที่รวบรวมเอาข้อมูลหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ มาเสนอต่อผู้ชมเป็นการให้ความรู้หรือให้ผู้ชมเชื่อว่าสิ่งนั้น คือ ความจริงลักษณะสำคัญของรายการสารคดีจึงเป็นการเสนอเรื่องราวของเหตุการณ์ของบุคคล หรือของสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างเจาะลึกและอย่างมีศิลปะ เช่น เราจะทำสารคดีเกี่ยวกับแม่น้ำเจ้าพระยา เราก็ต้องหาและรวบรวมข้อมูลจากประวัติศาสตร์ เพลง ละคร หรือข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับแม่น้ำเจ้าพระยาทั้งหมด มาเรียงให้เป็นเรื่องเดียวกันให้ได้

รายการสารคดีจึงสามารถบันทึกเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ เป็นการเล่าหรือเสนอเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต เสนอเหตุการณ์หรือเรื่องราวความเป็นอยู่ของชนชาติต่าง ๆ หรือของสังคมหมู่ใดหมู่หนึ่ง เสนอเรื่องราวชีวประวัติของบุคคลที่น่าสนใจ เรื่องราวเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ในโลกด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น เรื่องในวงการแพทย์ เกษตรกรรม หรือวิทยาศาสตร์ เรื่องราวเกี่ยวกับสถานที่ที่น่าสนใจน่าศึกษา เรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตสัตว์ต่าง ๆ ตลอดจนนำข่าวที่เกิดขึ้นที่น่าสนใจมาเจาะลึกหรือสืบหาสาเหตุรายละเอียดกันอย่างลึกซึ้ง (สุวิทย์ธรรมมาธิราช, 2531)

4.2 ลักษณะของการจัดรายการสารคดี

เนื้อหาสาระของรายการสารคดีส่วนใหญ่เน้นความรู้หรือข่าวสารมุ่งหวังให้ความรู้ผู้ชมมากที่สุด แต่มิได้หมายความว่าต้องออกมาดูแล้วเกิดความยากลำบากที่ต้องขบคิดตีปัญหาไปทุกรายการ สารคดีที่ดีสามารถทำเรื่องที่ยากแก่การเข้าใจให้กลายเป็นเรื่องที่ดีแล้วเกิดความเพลิดเพลินน่าติดตามได้ ลักษณะการจัดรายการสารคดีทางโทรทัศน์โดยทั่วไปอาจจัดได้ดังนี้ (สุโขทัยธรรมมาธิราช, 2531)

1. รายการสารคดีตลอดรายการ คือ รายการโทรทัศน์ที่กำหนดไว้ในตารางออกอากาศว่าเป็นรายการสารคดี สารคดีนั้นอาจเป็นตอนเดี่ยวจบ หรือหลายตอนจบก็ได้ ขึ้นอยู่กับเรื่องราวนั้น ๆ จะมีรายละเอียดมากน้อยเพียงใด

2. รายการสารคดีที่เป็นส่วนหนึ่งของรายการอื่น คือ รายการโทรทัศน์รูปแบบอื่น ๆ ที่มีสารคดีบรรจุอยู่เป็นส่วนหนึ่งของรายการ เช่น รายการนิเทศสารต่าง ๆ โดยมีผู้ดำเนินรายการจะพูดเชื่อมโยงร้อยเข้าเป็นส่วนหนึ่งของรายการในวันนั้น ๆ นอกจากนี้อาจจะเป็นการวิเคราะห์ข่าวและมีรายการสารคดีข่าวสั้น ๆ ประกอบอีกด้วย หรือรูปแบบอื่น เช่น รายการสัมภาษณ์ รายการสนทนา ก็บรรจุรายการสารคดีไว้เป็นส่วนหนึ่งได้ โดยอาจใช้เป็นส่วนที่นำเข้าสู่รายการ ที่ประเด็นปัญหา เสริมการสนทนาหรือสัมภาษณ์ให้ชัดเจนขึ้นหรือสรุปไว้ในช่วงท้ายของรายการ เป็นต้น

3. รายการสารคดีเพื่อใช้ในโอกาสพิเศษ เป็นรายการสารคดีทางโทรทัศน์ที่จัดทำขึ้นเนื่องในโอกาสพิเศษต่าง ๆ เช่น วันสำคัญของเหตุการณ์ วันสำคัญของบุคคลสำคัญ งานเทศกาลต่าง ๆ เป็นต้น

4.3 หลักการจัดรายการสารคดี

การจัดรายการสารคดีทางโทรทัศน์ ก็มีหลักการจัดเหมือนกับรายการโดยทั่วไปคือ ต้องคำนึงถึงวัตถุประสงค์ กลุ่มเป้าหมาย และเวลา นอกจากหลักสำคัญดังกล่าวแล้ว ผู้จัดต้องคำนึงถึงรูปแบบของรายการสารคดี ตลอดจนต้นทุนหรืองบประมาณในการจัดรายการอีกด้วย (สุโขทัยธรรมมาธิราช, 2531)

1. วัตถุประสงค์ของการจัดรายการ วัตถุประสงค์ทั่วไปของรายการสารคดีก็เพื่อ

ให้ความรู้หรือข่าวสาร โดยเน้นเฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เมื่อมีวัตถุประสงค์ว่าเป็นการให้ความรู้แล้วผู้จัดต้องกำหนดวัตถุประสงค์เฉพาะลงไปให้ชัดเจนว่า ความรู้ประเภทไหนเพื่อกลุ่มเป้าหมายใด เพราะการกำหนดวัตถุประสงค์ให้แน่ชัดลงไปจะทำให้กำหนดเนื้อหาและการนำเสนอได้ต่อไป

2. กลุ่มเป้าหมาย รายการสารคดีควรแบ่งประเภทผู้ชมออกไปด้วยว่า สำหรับผู้ชมทั่วไป สำหรับเด็ก ผู้ใหญ่ เพศชายหรือเพศหญิง กลุ่มอาชีพใด การศึกษาระดับไหน เพราะหลังจากกำหนดวัตถุประสงค์และกลุ่มเป้าหมายแล้ว ก็จะได้วางแนวทางเพื่อหาสาระได้ว่า จะเป็นไปในแนวใด ความยากของเนื้อหา ความลึกของเรื่องราวควรเป็นระดับไหน

3. เวลา เมื่อมีวัตถุประสงค์และกลุ่มเป้าหมายแล้ว เวลาออกอากาศ เวลาของรายการและเวลาในการผลิตก็เป็นสิ่งที่ต้องคำนึงถึง

3.1 เวลาออกอากาศ สำคัญอย่างยิ่ง เพราะหากจัดเวลาไม่ตรงกับที่กลุ่มเป้าหมายจะชมแล้ว รายการนั้นก็ไม่ได้ผลตามวัตถุประสงค์

3.2 เวลาของรายการ สารคดีแต่ละประเภทจะมีความยาวตั้งแต่ 1 นาทีไปจนถึง 60 นาที หรือมากกว่าก็ได้ แล้วแต่ความลึกของเนื้อหา วัตถุประสงค์ และขึ้นอยู่กับกลุ่มเป้าหมายด้วย

3.3 เวลาในการผลิต หากผู้จัดได้เวลาออกอากาศและช่วงเวลาของรายการแล้วก็มาพิจารณาว่าจะใช้เวลาในการผลิตหรือเวลาในการจัดการรายการสารคดีนั้นได้อย่างไรให้ตรงกับวัตถุประสงค์ กลุ่มเป้าหมายและไม่เกินงบประมาณที่กำหนดไว้

4. การเลือกประเภทของรายการ หากผู้จัดต้องการจัดการรายการสารคดีให้ประสบผลสำเร็จแล้ว หลังจากพิจารณาวัตถุประสงค์ กลุ่มเป้าหมายและเวลาแล้ว ผู้จัดก็ควรคำนึงถึงประเภทของรายการสารคดีด้วยว่าเหมาะสมหรือไม่ โดยทั่วไปอาจแยกประเภทของรายการสารคดีตามลักษณะของเนื้อหาได้ดังนี้

4.1 รายการสารคดีทั่วไป มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องราวทั่วไปที่จะให้ความรู้ความน่าสนใจเป็นประโยชน์ต่อผู้ชมมากกว่าที่จะเน้นสาระที่เป็นข้อเท็จจริงเกินไป

4.2 รายการสารคดีในโอกาสพิเศษ สารคดีประเภทนี้ ผู้จัดทำข้อมูลได้ง่าย เพราะโอกาสพิเศษต่าง ๆ นั้นมักมีผู้บันทึกหรือเก็บหลักฐานไว้แล้วมากมาย การจัดลำดับเนื้อหาอาจทำได้ในลักษณะการเล่าถึงบุคคล สถานที่หรือโอกาสนั้น ๆ

4.3 รายงานสารคดีท่องเที่ยว เนื้อหาของรายงานมองเห็นได้ชัดเจนเป็นการ
เน้นเรื่องสถานที่ท่องเที่ยว ประวัติความเป็นมา สิ่งที่น่าสนใจ วิธีเดินทาง การเตรียมตัว
เป็นต้น

4.4 รายงานสารคดีเชิงวิจารณ์ เนื้อหาเน้นในข้อเท็จจริง การแสดงความคิด
ให้เห็น ข้อเสนอแนะ การวิเคราะห์ปัญหา การแก้ไขปัญหา การทำนายเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้น
ในอนาคต รายงานประเภทนี้มักจะทิ้งเรื่องราวตอนจบให้ผู้ชมได้ขบคิดต่อไป

4.5 รายงานสารคดีเชิงข่าว สารคดีเชิงข่าวจะมีเนื้อหาสืบเนื่องมาจากข่าว
ที่น่าสนใจทั้งสิ้น เป็นการเสนอเบื้องหลังข่าวในแง่ของข้อเท็จจริง และเรื่องราวความเป็นมา
ตลอดจนสาเหตุต่าง ๆ หากเป็นข่าวเกี่ยวกับบุคคลสองฝ่าย ต้องเสนอข้อเท็จจริงให้ยุติธรรม
กับทั้งสองฝ่าย ไม่ควรแทรกความคิดเห็นส่วนตัวลงไป ข่าวที่มาทำเป็นสารคดีนี้มักเป็นข่าวที่
ยังมีปัญหาคล่าชานกันอยู่

5. งบประมาณ รายงานสารคดีต้องใช้เวลาและความพิถีพิถันเป็นพิเศษ ดังนั้นจึง
ต้องใช้เงินหรือต้นทุนในการผลิตรายการค่อนข้างสูง

จะเห็นว่ารายงานสารคดีเป็นการนำเสนอเรื่องราวของความเป็นจริงหรือ
จากการสร้างสรรค์ขึ้นใหม่อย่างเหมาะสม สามารถที่จะขยายเป็นความรู้ ความเข้าใจของ
มนุษย์ และชี้ให้เห็นถึงปัญหา รวมทั้งวิธีการแก้ไขอย่างจริงจัง ทำให้สามารถโน้มน้าวจิตใจ
ของผู้ชมในด้านความรู้สึกต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมได้เป็นอย่างดี ดังนั้นการเผยแพร่ข่าวสารจาก
รายงานสารคดีทางโทรทัศน์ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจะเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยพัฒนาสังคม
ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอีกทางหนึ่ง

5. แนวคิดเรื่องการวิเคราะห์เนื้อหา

5.1 ความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหา

การวิเคราะห์เนื้อหาเป็นวิธีการหนึ่งที่น่าจะพิจารณา ซึ่งหมายถึงการแยกแยะ
รายละเอียดของลักษณะเนื้อหาว่ามีอะไรบ้าง มากน้อยเพียงใด โดยทั่วไปมักจะสร้างเกณฑ์
ขึ้นมาในรูปแบบของตารางวิเคราะห์ นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของการวิเคราะห์
เนื้อหาไว้มากมายดังเช่น

เบอร์เรลสัน (Berelson 1971 : 18) กล่าวถึงการวิเคราะห์เนื้อหาไว้ว่า การวิเคราะห์เนื้อหาเป็นเทคนิคการวิจัยอย่างหนึ่ง เพื่ออธิบายเนื้อหาสาระของเอกสารข้อความอย่างมีหลักเกณฑ์ มีระบบและสามารถอธิบายในเชิงปริมาณได้ด้วย สอดคล้องกับแนวความคิดของ คาร์เนย์ (Carney 1972 : 24) ที่ว่า การวิเคราะห์เนื้อหา คือ วิธีการที่ใช้ในการศึกษาของเอกสารอย่างมีระบบ มีหลักเกณฑ์และกำหนดขั้นตอนอย่างมีระบบ

เคอริงเจอร์ (Kerlinger, 1972) ให้ความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหาว่า เป็นวิธีการศึกษาและการวิเคราะห์สื่อมวลชนอย่างมีระบบ มีความเป็นปรนัยและเป็นการวัดตัวแปรในเชิงปริมาณ ใช้ในการหาความสัมพันธ์หรือความถี่ของสิ่งที่ปรากฏในสื่อมวลชนต่าง ๆ

คريبเพนดอร์ฟ (Krippendorff, 1980) ได้ให้ความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหาไว้ว่า เป็นเทคนิคการวิจัยอย่างหนึ่งในการทำให้เครื่องมือมีความน่าเชื่อถือ และมีผลสรุปที่เที่ยงตรงจากข้อมูลไปสู่เนื้อหาของข้อมูล

สไนน์ ปัทมะทิน (2520 : 10) ได้ให้ความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหาไว้ว่า เป็นวิธีการที่ต้องสร้างเกณฑ์ขึ้นมา ซึ่งจะออกมาในรูปของการวิเคราะห์เนื้อหา ประกอบด้วยถ้อยคำภาษา การกำหนดหน่วยที่ใช้มีตั้งแต่เล็กที่สุดจนถึงใหญ่ที่สุด เป็นข้อความหรือเป็นประโยคหรือหัวข้อที่มีความหมายตรงกับเนื้อหาหรือข้อความที่ต้องการวิเคราะห์ สิ่งสำคัญคือในการสร้างเกณฑ์ของเนื้อหา คือ การจำแนกประเภทของเนื้อหาที่ต้องทำให้เหมาะสมกับความประสงค์ของการวิเคราะห์เนื้อหาว่า ต้องการข้อมูลชนิดใด เรื่องใด เพื่อทราบแนวโน้มในด้านใด

ลีดา สอนศรี (2524 : 78) การวิเคราะห์เนื้อหา คือ การวิเคราะห์เนื้อหาของเอกสารหรือการวิจัยที่มีหัวข้อของการวิเคราะห์อยู่แล้ว โดยแบ่งประเภทหรือหมวดหมู่ของเอกสารที่อ่านตามทฤษฎี หรือตามเกณฑ์ของผู้วิเคราะห์ ต่อจากนั้นอาจใช้วิธีการทางสถิติเพื่อหาความถี่ของเนื้อหาหรือความโน้มเอียงของเนื้อหา

สรรรค์วิ คชาชีวะ (2525 : 6) ได้สรุปความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหาไว้ ดังนี้

1. การวิเคราะห์เนื้อหาเป็นเทคนิคในการวิจัยที่ไม่ใช่เป็นการวิจัยทางวิทยาศาสตร์ ดังเช่นการวิจัยแบบอื่น ๆ

2. การวิเคราะห์เนื้อหาต้องมีการสร้างเครื่องมือที่เชื่อถือได้ (Reliability) คือ เมื่อนำเครื่องมือเหล่านั้นไปใช้ในสถานการณ์ต่างกัน หรือผู้วิเคราะห์ต่างกันแต่ใช้ข้อมูลแบบเดียวกัน จะได้ผลเช่นเดียวกันและเครื่องมือนั้นไม่ว่าผู้ใดจะนำไปใช้ ก็จะได้ผลเช่นเดียวกัน

3. การวิเคราะห์เนื้อหาควรมีการสรุปผลที่สามารถอธิบายความหมายของเนื้อหาได้ทั้งในด้านปริมาณ (Quantitative) และในด้านคุณภาพ (Qualitative) อย่างมีความเที่ยงตรงตามธรรมชาติของสาร

วินิตา ไกรฤกษ์ (2519:76) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การวิเคราะห์เนื้อหา เป็นเทคนิคการวิจัยที่ใช้ศึกษาสาระของการติดต่อสื่อสารเจตนาารมณ์ที่อยู่เบื้องหลังของข้อเขียนนั้น ๆ ตลอดจนบุคลิกของผู้เขียนแล้ว ยังสามารถศึกษาระบบความเชื่อ ภาพพจน์การมองเห็นเหตุการณ์ของผู้กำหนดคนโยบาย

อ่ารง สุกธาศาสตร์ (2523 : 147) ได้ให้ความหมายว่า การวิเคราะห์เนื้อหาเป็นวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเรื่องราวต่าง ๆ ที่ปรากฏตามเอกสารสิ่งพิมพ์ หรือการถ่ายทอดอย่างมีระบบและเป็นเชิงปริมาณ แต่เดิมนั้นเนื้อหาที่จะวิเคราะห์หมายถึง เนื้อหาในการสื่อสารมวลชนตัวอย่างเช่น หนังสือพิมพ์ วารสาร หรือเนื้อหาของกาถ่ายทอดทางอากาศ แต่ปัจจุบันนี้การวิเคราะห์เนื้อหาได้ขยายขอบข่ายรวมถึงเนื้อหาทุกประเภท เช่น บทความหรือเรียงความ หนังสือ นิยาย จดหมายเหตุอื่น ๆ

คริปเพนดอร์ฟ (Krippendorff, 1980 : 29-31) ได้กล่าวถึงข้อแตกต่างของการวิเคราะห์เนื้อหากับการวิจัยประเภทอื่น ๆ ดังนี้

1. การวิเคราะห์เนื้อหา เป็นเทคนิคการวิจัยอย่างหนึ่งที่ช่วยก่อให้เกิดสภาวะที่ผู้ได้รับการวิจัยไม่รู้ตัว (Inobtrusive) ทำให้เกิดความเป็นธรรมชาติของข้อมูลที่ได้รับ อันเป็นผลมาจากการวิเคราะห์เนื้อหาที่ศึกษาจากสาร (Message)

2. การวิเคราะห์เนื้อหา สามารถนำมาใช้กับข้อมูลที่ไม่มีโครงสร้างชัดเจน เมื่อเปรียบเทียบกับเทคนิคการวิจัยแบบอื่น เช่น การออกแบบสอบถาม การสัมภาษณ์ ซึ่งลักษณะเช่นนี้ เป็นการวางแผนคำตอบให้กับผู้อ่าน ในขณะที่การวิเคราะห์เนื้อหานั้นผู้วิจัยต้องสนใจข้อมูลทุกอย่างที่ส่งมาจากผู้ส่งสาร ซึ่งอาจจะประกอบด้วยภาษา เหตุผล จะไม่มีลักษณะข้อมูลที่ถูุกกำหนดโครงสร้างข้อมูลมาก่อนแล้ว

3. การวิเคราะห์เนื้อหา เป็นวิธีการที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดความหมายของข้อมูล ตลอดจนกระบวนการทำให้ข้อมูลอยู่ในรูปของสัญลักษณ์ ซึ่งเป็นการวิจัยด้านเทคนิคอื่น ๆ ไม่สนใจในเรื่องของการใช้ภาษา การใช้ถ้อยคำในการตอบ และไม่มีให้นำเอาคำตอบดังกล่าวมาทำให้อยู่ในรูปของสัญลักษณ์

4. การวิเคราะห์เนื้อหา สามารถใช้ได้กับข้อมูลที่มีความกว้างมาก ขณะที่การวิจัยแบบอื่นทำการศึกษาได้ในวงแคบ เช่น ศึกษาเฉพาะกรณีแต่เป็นการศึกษาแบบลึก จะเห็นได้ว่า การวิเคราะห์เนื้อหาเป็นวิธีการอย่างหนึ่งในการศึกษาลักษณะภาษา เนื้อหาลึกลับ ที่สามารถสะท้อนถึงวัตถุประสงค์ของผู้เขียน กระบวนการสภาพแวดล้อมต่าง ๆ รวมทั้งเป็นเทคนิคการวิจัยที่ประกอบด้วยความเที่ยงตรง เป็นระบบ และพรรณาเนื้อหาข้อมูลในเชิงปริมาณอย่างตรงไปตรงมา สามารถวิเคราะห์ได้ในการสื่อสารมวลชนต่าง ๆ ทั้งสิ่งตีพิมพ์ และเนื้อหาของการถ่ายทอดออกอากาศ

5.2 องค์ประกอบในการวิเคราะห์เนื้อหา

ในการวิเคราะห์เนื้อหามององค์ประกอบดังนี้ (อุทุมพร จามรมาน 2531 : 11-12)

1. เนื้อหาที่จะวิเคราะห์ เนื้อหาในขั้นนี้ไม่จำเป็นต้องอยู่ในรูปเอกสาร สิ่งพิมพ์เสมอไป อาจอยู่ในรูปอื่น ๆ เช่น รูปภาพ การ์ตูน ละคร เพลง โฆษณา ฟิล์มภาพยนตร์ คำพูด คำกล่าว การสนทนา หลักฐานของประวัติศาสตร์ เป็นต้น
2. วัตถุประสงค์ในการวิเคราะห์เนื้อหา มีวัตถุประสงค์ใหญ่ๆ 3 ประการคือ
 - 2.1 เพื่อสรุปข้อมูล
 - 2.2 เพื่อหารูปแบบหรือความสัมพันธ์ภายใน
 - 2.3 เพื่อหารูปแบบหรือความสัมพันธ์ภายนอก
3. หน่วยในการวิเคราะห์ หน่วยที่ใช้ในการวิเคราะห์เนื้อหา เพื่อให้ทราบปริมาณเนื้อหาที่ต้องการ อาจใช้หน่วยต่อไปนี้

3.1 คำ (Word)

3.2 ประโยค (Sentence)

3.3 ข้อความ (Statements)

3.4 รายการหรือเรื่องราวทั้งหมด (Item) เช่น บทความ

บทบรรณาธิการ

3.5 เนื้อที่และเวลา (Space and Time) เช่น คอลัมน์ หน้าที่ หน้า

3.6 บุคคลที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหา (Characters) เช่น คนอเมริกัน

คนเอเชีย

3.7 หน่วยสภาวะแวดล้อม (Content Unit) เป็นหน่วยที่ใหญ่ที่สุดที่ใช้
ในกรณีที่หน่วยย่อย ๆ ไม่สามารถจัดวิเคราะห์ได้

อย่างไรก็ตาม โอล อาร์ โฮลส์ไต (Ole R. Holsti 1969 : 3-14)
กล่าวว่า การวิจัยเชิงวิเคราะห์เนื้อหาเบื้องต้นประกอบที่สำคัญ 4 ประการ ได้แก่ ความเป็น
ปรนัย ความเป็นระบบ การแสดงปริมาณตัวเลขได้ และความชัดเจนซึ่งมีรายละเอียดพอสรุป
ได้ดังนี้

1. ความเป็นปรนัย หมายถึง ความกระชับรัดกุม มีขอบเขตที่แน่นอนของ
เกณฑ์การวิเคราะห์ ผู้วิจัยแต่ละคนสามารถวิเคราะห์เนื้อหาประเภทเดียวกันได้โดยใช้คำ
จำกัดความของเกณฑ์การวิเคราะห์นั้น ๆ ซึ่งผลที่ได้จะออกมาเหมือนกัน

2. ความเป็นระบบ หมายถึง การคัดเลือกเนื้อหาที่จะทำการวิเคราะห์
ต้องไม่มีอคติ ไม่มีการกะเกณฑ์ล่วงหน้าหรืออีกนัยหนึ่งซึ่งผู้วิเคราะห์ไม่สามารถเลือกที่จะ
ตรวจสอบเฉพาะบางประการในเนื้อหาที่เหมาะสมหรือสอดคล้องกับสมมติฐาน โดยไม่สนใจ
ประเด็นอื่น ๆ ความหมายของการเป็นระบบนี้ทำให้เห็นชัดว่า การวิเคราะห์เนื้อหาไม่ใช่
เรื่องของการโต้แย้งในข้อมูลที่มียุติ แต่เป็นเรื่องของระเบียบการชุดเดียวกันมาใช้กับเนื้อหา
ทั้งหมด ที่นำมาวิเคราะห์ ประการที่ 2 ทั้งหมดจะได้รับการวิเคราะห์ ประการสุดท้าย
หมายถึง การวิเคราะห์ได้รับการออกแบบเพื่อเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปัญหาการวิจัย

3. การแสดงปริมาณเป็นตัวเลขได้ หมายถึง การเสนอผลของการ
วิเคราะห์เป็นตัวเลข อาจจะใช้ค่าสถิติของการกระจายความถี่ อัตราความถี่ อัตราส่วน
ร้อยละ หรืออื่น ๆ เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจน โดยอาศัยภาษาทางคณิตศาสตร์

4. ความชัดเจน หมายถึง การลงรหัสในตารางวิเคราะห์ เพื่อแสดงให้เห็นว่ามีเนื้อหานั้น ๆ ปรากฏอยู่อย่างชัดเจน ตรงกับเกณฑ์การวิเคราะห์ที่กำหนดไว้

สิ่งสำคัญประการหนึ่งในการวิเคราะห์เนื้อหาได้แก่ การกำหนดหน่วยที่จะให้ทำการวิเคราะห์ หน่วยในการวิเคราะห์นั้นจะเป็นตัวกำหนดปริมาณเนื้อหาว่า เนื้อหามีปริมาณเพียงใด จึงจะนับเป็น 1 หน่วย สำหรับการลงรหัส แสดงให้เห็นการปรากฏในแต่ละครั้ง หน่วยในการวิเคราะห์ที่สำคัญมี 5 หน่วย คือ คำ (word) สารหรือแนวคิด (themes) ตัวละคร (characters) รายการ (items) และการวัดเนื้อที่และเวลา (space-and-time measures) การวิจัยเกี่ยวกับการวิเคราะห์เนื้อหาเรื่องหนึ่งอาจใช้หน่วยในการวิเคราะห์หลาย ๆ หน่วยก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมระหว่างหน่วยในการวิเคราะห์กับลักษณะปัญหาของการวิจัยนั้น ๆ

5.3 ขั้นตอนการวิเคราะห์เนื้อหา

หลังจากที่ได้ศึกษาองค์ประกอบของการวิเคราะห์เนื้อหาแล้ว ลำดับต่อไปคือ การลงมือวิเคราะห์ ซึ่งการวิเคราะห์เนื้อหามีขั้นตอนหรือวิธีการสามารถสรุปได้ดังนี้คือ

1. กระบวนการข้อมูล (Data Making Process) ข้อมูลเป็นหน่วยหนึ่งของข่าวสารซึ่งบันทึกอยู่ในสื่อที่มีความคงทนถาวร มีการวิเคราะห์ด้วยเทคนิคที่ชัดเจนและตรงกับปัญหาในการวิจัย ข้อมูลจะไม่ใช้ข้อเท็จจริงแต่เป็นการทำให้อยู่ในรูปหนึ่งเพื่อให้ตรงกับวัตถุประสงค์ในการวิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการวิเคราะห์เนื้อหานั้นมักจะนำข่าวสารที่ไม่มีโครงสร้างทางภาษาชัดเจนมาทำให้อยู่ในรูปของการวิเคราะห์

ข้อมูลที่ได้มาจะต้องเป็นตัวแทนที่ดีของปรากฏการณ์ โดย

1.1 ปรากฏการณ์ที่สนใจศึกษาต้องแยกออกเป็นหน่วยในการวิเคราะห์ (Unitizing)

1.2 จำนวนหน่วยที่จะบันทึกนั้นต้องผ่านการสุ่มตัวอย่าง (Sampling) อย่างมีแบบแผน

1.3 หน่วยทุกหน่วยจะต้องมีการลงรหัสให้อยู่ในรูปแบบที่สามารถวิเคราะห์ได้ ได้แก่ ขั้นตอนการบันทึกข้อมูล (Recording)

2. การเปลี่ยนแปลงข้อมูล (Data Reduction) เป็นกระบวนการจัดกระทำกับข้อมูลให้อยู่ในลักษณะที่สามารถนำมาใช้กับเครื่องคอมพิวเตอร์ได้

3. การอนุมานข้อมูล (Inference) เป็นการพิจารณาข้อมูลอย่างมีเหตุผล ผู้วิเคราะห์เนื้อหาจะต้องมีความรู้อย่างดีเกี่ยวกับทิศทางของข้อมูล ว่ามีความสัมพันธ์กับเนื้อหา ซึ่งจะต้องเกี่ยวข้องกับการใช้สถิติ และจะต้องทำอย่างมีความเที่ยงตรง

4. การวิเคราะห์ (Analysis) เป็นกระบวนการในการนำเสนอข้อมูลในรูปแบบที่สังเกตได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติหรือมีการพรรณนาผลของการวิเคราะห์ชัดเจน

ประภาวดี สืบสนธิ์ (2523 : 133-134) ได้กล่าวถึงวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาหลังจากที่ได้ทำความเข้าใจกับปัญหาการวิจัยที่จะศึกษาแล้ว พอสรุปเป็นขั้นตอนได้ดังนี้

1. ศึกษาเนื้อหาของข่าวสารหรือเอกสารที่ต้องการวิเคราะห์อย่างละเอียด
2. กำหนดเนื้อหาของเกณฑ์การวิเคราะห์ให้ครอบคลุมเนื้อหาของเรื่องที่ต้องการวิจัย
3. กำหนดค่าจำกัดความคลาดจนขอบเขตที่ชัดเจนของเกณฑ์การวิเคราะห์
4. กำหนดหน่วยที่ใช้ในการวิเคราะห์
5. วิเคราะห์เนื้อหา โดยการเปรียบเทียบเนื้อหาของข่าวสารหรือเอกสารที่ต้องการวิเคราะห์ ให้ตรงกับเนื้อหาของเกณฑ์การวิเคราะห์ที่กำหนดไว้ และลงรหัสเป็นรอยคะแนนแสดงความถี่ที่ปรากฏ เมื่อวิเคราะห์เนื้อหาทั้งหมดแล้ว สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล โดยอาศัยค่าสถิติตามที่ต้องการสื่อความหมาย

นอกจากนี้ โทวิท ประวาลพฤกษ์ (2525) ยังได้กล่าวถึงหลักในการวิเคราะห์เนื้อหาภายในและการวิเคราะห์ใจความสำคัญว่า วิเคราะห์เนื้อหาที่ประกอบด้วยถ้อยคำในภาษาเป็นสำคัญ ถ้อยคำนี้อาจออกมาในรูปของคำ ข้อความ หัวข้อ หรือประโยค ซึ่งมีความหมาย ตรงกับเนื้อหาหรือข้อความที่ต้องการวิเคราะห์ ในการสร้างเกณฑ์วิเคราะห์เนื้อหานั้น สิ่งสำคัญคือ การจำแนกประเภทของเนื้อหา ว่าต้องการข้อมูลชนิดใด เรื่องใด เพื่อทราบแนวโน้มทางใด

ส่วนการวัดปริมาณเนื้อหา ว่าปรากฏมากน้อยเพียงใดนั้น อาจใช้วิธีนับจำนวนครั้งของเนื้อหาที่ปรากฏอยู่ในสิ่งที่ต้องการวิเคราะห์ ซึ่งตรงกับเกณฑ์ที่ตั้งไว้แล้วสรุปผลการวิเคราะห์ออกมาในรูปของการบรรยายประกอบการเสนอเป็นตัวเลข เช่น คำร้อยละ เป็นต้น (Berelson 1971 : 18)

อุทุมพร จามรमान (2531 : 13) กล่าวว่า วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา มีอยู่ 2 ขั้นตอน คือ

ขั้นที่ 1 การแปลภาษาเป็นข้อมูล ซึ่งจะกระทำได้ก็ต่อเมื่อผู้วิเคราะห์จับประเด็นที่ซ่อนอยู่ในเนื้อหาสาระให้ชัดเจน

ขั้นที่ 2 การแปลข้อมูลออกมาเป็นตัวเลข หลังจากการวิเคราะห์เนื้อหาออกเป็นส่วนย่อยแล้ว การแปลข้อมูลจากส่วนย่อยเป็นตัวเลข ซึ่งอาจแปลเป็นความถี่หรือค่าคะแนน

โกวิท ประวาลพุกห์ (2525 : 97) ได้เสนอขั้นตอนของการวิเคราะห์เนื้อหาไว้อย่างเป็นวิธีการทางวิทยาศาสตร์ และมีขั้นตอนต่อเนื่องไปอย่างเป็นระบบ คือ

1. กำหนดเอกสารหรือเรื่องที่จะวิเคราะห์
2. กำหนดหัวข้อในการวิเคราะห์
3. จัดสร้างรายการของคำ วลี ประโยค ใจความสำคัญที่เป็นบรรทัดฐานในการวิเคราะห์
4. ทดลองใช้เกณฑ์ คือ คำ บรรทัดฐานที่จัดทำขึ้น ตรวจสอบค่าความเชื่อมั่น
5. ดำเนินการวิเคราะห์โดยนำเอาตารางบรรทัดฐานเหล่านี้ไปแจกนับค่าประโยค วลี ตามที่กำหนดไว้
6. เมื่อวิเคราะห์แล้วก็ดำเนินการใช้สถิติวิเคราะห์เพื่อเปรียบเทียบหรือคาดหมายค่าที่ต่าง ๆ ตามจุดมุ่งหมาย
7. ดำเนินการเขียนรายงาน

นอกจากนี้ ขั้นตอนการวิเคราะห์เนื้อหา ยังสามารถดำเนินการได้ดังนี้ (สุโขทัยธรรมมาธิราช, 2525)

1. กำหนดเกณฑ์สำหรับการคัดเลือกเนื้อหา และหัวข้อที่จะทำการวิเคราะห์
2. วางเค้าโครงข้อมูล โดยการทำรายชื่อคำหรือข้อความในเนื้อหาที่จะถูกนำมาวิเคราะห์ แบ่งไว้เป็นประเภทต่าง ๆ
3. คำนึงถึงสภาพแวดล้อมประกอบของข้อมูลที่จะนำมาวิเคราะห์ เช่น ใคร เป็นผู้ผลิตเนื้อหา ผลิตเนื้อหาเหล่านี้ให้ใคร ช่วงเวลาที่ผลิต เป็นต้น

4. วิเคราะห์เนื้อหา โดยการวัดความถี่กับเนื้อหาตามที่ปรากฏ
 5. สรุปข้อมูล บรรยายความตามข้อมูลที่วิเคราะห์ได้
- จะเห็นได้ว่า ขั้นตอนการวิเคราะห์สามารถสรุปได้ดังนี้ คือ เริ่มต้นด้วยการศึกษาเนื้อหาข้อมูลที่ต้องการวิเคราะห์ จากนั้นจึงกำหนดเกณฑ์การวิเคราะห์ให้ครอบคลุมเนื้อหา แล้วจึงกำหนดหน่วยวิเคราะห์ ลงมือวิเคราะห์เนื้อหาตามเกณฑ์ที่กำหนด เมื่อได้ผลแล้วจึงสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล โดยอาศัยค่าสถิติตามที่ต้องการสื่อความหมาย

5.4 ความเชื่อถือได้ของผลการวิเคราะห์

การวิเคราะห์เนื้อหาเป็นกิจกรรมที่กระทำแล้ว จะต้องได้ผลการวิเคราะห์เป็นสามลักษณะหลักคือ (1) ความเที่ยง (2) ความเชื่อมั่น และ (3) จุดประสงค์และผลสำหรับลักษณะแรกซึ่งเป็นเรื่องของความเที่ยงหรือความตรง (Validity) ของเนื้อหา เนื้อหาที่มีความเที่ยงคือ เนื้อหาที่มีสาระตรงตามที่บทความนั้นกำหนดตรงตามเรื่องของบทความนั้น ๆ มิได้กล่าวถึงเรื่องอื่นจนทำให้ผิดเรื่องไป หากจะกล่าวถึงเรื่องอื่นบ้าง ก็เป็นการกล่าวเพื่อทำให้สาระของเนื้อหาเด่นชัดขึ้น

ลักษณะที่สองของผลการวิเคราะห์เนื้อหาที่ต้องมีคือ ความเชื่อมั่น (Reliability) ความเชื่อมั่นในที่นี้ หมายถึง สิ่งที่วิเคราะห์ได้พูดถึงหรือหมายถึงสิ่งเดียวกันโดยตลอด ถึงแม้จะมีการพิจารณาครั้งก็ตาม หรือจะพิจารณาจากคนหลายคนก็ได้ สาระตรงกัน ผลการวิเคราะห์ที่มีความเชื่อมั่นนับว่าเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง ช่วยให้ความมั่นใจได้ว่าเนื้อหาสาระหรือข้อมูลที่วิเคราะห์มีความถูกต้องตรงความเป็นจริงตามบทหรือข้อความที่วิเคราะห์

ลักษณะที่สามของผลการวิเคราะห์ที่พึงมี คือ จุดประสงค์และผล (Intent and Effect) โดยทั่วไป บทเนื้อหาสาระหนึ่ง ๆ จะแสดงจุดประสงค์และผลที่คาดว่าจะได้รับ จากการสื่อสารบทความหรือเนื้อหาสาระนั้น ๆ เป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งที่การวิเคราะห์เนื้อหาจะต้องคำนึงให้ได้ผลที่คงไว้ซึ่งความตั้งใจหรือจุดประสงค์และผลที่คาดหวังไว้ การสื่อสารเนื้อหาสาระนั้น ๆ ในขั้นต่อไป ควรจะต้องแสดงจุดประสงค์และผลเดิมอย่างชัดเจน หากจุดประสงค์หรือผลที่คาดหวังไว้เปลี่ยนไป ไม่เพียงแต่เกิดการผิดแปลกไปจากวัตถุประสงค์และผลเดิม แต่มีผลกระทบต่อความเที่ยงและความเชื่อมั่นของเนื้อหาด้วย

ความเชื่อถือได้ จำแนกออกเป็น ความเที่ยง (Reliability) กับความตรง (Validity)

ความเที่ยงของผลการวิเคราะห์เนื้อหา มีความหมาย 3 อย่าง คือ

- ก. ความคงที่
- ข. ความเหมือนเดิม
- ค. ความแม่นยำ

ซึ่งความเที่ยงทั้ง 3 แบบนี้มีวิธีการตรวจสอบต่างกันคือ

ก. ความคงที่ แหล่งความคลาดเคลื่อนมาจากผู้วิเคราะห์ มีความไม่แน่นอนในการพิจารณา วิเคราะห์และสรุปความหมาย การตรวจสอบความคงที่ ทำได้โดยการวิเคราะห์ซ้ำ แล้วเปรียบเทียบผลการวิเคราะห์ทั้ง 2 ครั้งว่าแตกต่างกันหรือเหมือนกัน

ข. ความเหมือนเดิม แหล่งความคลาดเคลื่อนมาจากความไม่คงเส้นคงวาของผู้วิเคราะห์แต่ละคน และความไม่สอดคล้องของผลวิเคราะห์ของผู้วิเคราะห์หลายคน เช่น ผู้วิเคราะห์ให้รหัสแตกต่างกันออกไปทั้ง ๆ ที่เป็นเรื่องเดียวกัน หรือผู้วิเคราะห์ 2 คน แปลเนื้อหาต่างกัน การตรวจสอบความเที่ยงแบบนี้ทำได้โดยการตรวจสอบทุกขั้นตอน

ค. ความแม่นยำ แหล่งความคลาดเคลื่อนมาจากความไม่คงเส้นคงวาของผู้วิเคราะห์แต่ละคน ความไม่สอดคล้องของผลการวิเคราะห์ของผู้วิเคราะห์ด้วยตนเอง และผลการวิเคราะห์ แตกต่างจากมาตรฐาน หรือเกณฑ์ที่ยอมรับกัน วิธีตรวจสอบความเที่ยงแบบนี้คือการตรวจสอบเกี่ยวกับเกณฑ์หรือมาตรฐานทุก ๆ ขั้นตอน

ความตรงของผลการวิเคราะห์เนื้อหา

มีความหมายว่า ผลวิเคราะห์สอดคล้องกับความเป็นจริงมากน้อยเพียงใด ความตรงของผลวิเคราะห์เนื้อหา มี 5 ประเภท คือ

1. ความตรงที่เกี่ยวข้องกับข้อมูล หมายถึงว่า ข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์ สอดคล้องกับข้อเท็จจริงมากน้อยเพียงใด
2. ความตรงตามความหมาย หมายถึงว่า มีการวิเคราะห์เนื้อหา จัดกลุ่มเนื้อหาให้ค่าจำกัดความของค่าตรงตามความหมายหรือไม่ วิธีการตรวจสอบความตรงแบบนี้ทำได้โดย การให้ผู้เชี่ยวชาญอื่นตรวจสอบ

3. ความตรงตามการสุ่ม การระบุประชากรของเนื้อหาเป็นสิ่งที่จำเป็น การอธิบายการสุ่มตัวอย่างไม่ลำเอียง เป็นวิธีการหนึ่งที่ใช้ในการตรวจสอบความตรงแบบสุ่ม
4. ความตรงตามวิธีการ ผลการวิเคราะห์ที่ใช้วิธีการ 2 อย่าง

5.5 ประโยชน์ของการวิเคราะห์เนื้อหา

การวิเคราะห์เนื้อหาที่มีคุณประโยชน์จำแนกได้ดังต่อไปนี้

1. เพื่อทราบแนวโน้มและระดับของการสื่อสารมวลชน ดังได้กล่าวมาแล้ว เนื้อหาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการสื่อสารมวลชน การวิเคราะห์เนื้อหาจึงอาจแสดงผลเป็นทำนองเปรียบเทียบให้เห็นถึงแนวโน้มและระดับการปฏิบัติหน้าที่ของสื่อสารมวลชน ผลของการวิเคราะห์เนื้อหาช่วยชี้ให้เห็นถึงคุณภาพและปริมาณของเนื้อหาที่ถ่ายทอดไปสู่ประชาชนซึ่งเป็นผู้อ่าน ผู้ฟัง หรือผู้ชมสื่อสารมวลชนนั้น ๆ

2. เพื่อเปรียบเทียบแนวโน้มและระดับของเนื้อหาของการสื่อสารมวลชนระหว่างประเทศ ทุกวันนี้อาณาจักรของการสื่อสารมวลชนมิได้จำกัดอยู่แต่เพียงวงเขตของประเทศหนึ่งประเทศใดโดยเฉพาะ เรื่องราวหรือเหตุการณ์ซึ่งเกิดขึ้นที่มุมโลกด้านหนึ่งก็สามารถถูกถ่ายทอดไปให้ประชาชนอีกมุมโลกหนึ่งทราบได้รวดเร็ว มีคำกล่าวว่า โลกจะมีสันติภาพอย่างแท้จริงได้ก็ต่อเมื่อมีชุมชนโลก (World Community) แต่ชุมชนโลกจะมีขึ้นได้นั้นต้องอาศัยการสื่อสารโลก (World Communication) การสื่อสารมวลชนจึงมีบทบาทสำคัญในการสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การตรวจสอบวิเคราะห์เนื้อหาของสื่อสารมวลชนโดยนำข้อมูลเกี่ยวกับเนื้อหาของสื่อสารมวลชนของแต่ละประเทศมาเปรียบเทียบจึงอาจอนุมานให้เห็นถึงระดับของการแลกเปลี่ยนข่าวสารและความคิดเห็นเพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีของประชาชาติต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี

3. เพื่อทราบระดับความต้องการของประชาชนผู้ใช้สื่อสารมวลชน เนื้อหาของสื่อสารมวลชนนั้นดำเนินไปตามกฎของการเสนอและสนอง เมื่อประชาชนมีความต้องการเนื้อหาของสื่อสารมวลชนประเภทใดชนิดใด ผู้ดำเนินการจัดทำสื่อสารมวลชนย่อมต้องสนองความต้องการของประชาชน จริงอยู่ การสื่อสารมวลชนมีภาระหน้าที่อื่นจะต้องยกระดับสนธิคมและความต้องการของประชาชนให้สูงขึ้น แต่กฎแห่งการเสนอและสนองก็ยังเป็นความจริงซึ่ง

หลักเลียงไม่ได้ ฉะนั้นเราอาจอนุมานระดับนิยมและความต้องการของประชาชนได้จาก การศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาของสื่อสารมวลชน

4. เพื่อทราบ "แบบแผนวัฒนธรรม" (Cultural Pattern) ของสังคม ปัจจุบัน วัฒนธรรม (Culture) คือกรอบหรือแนวแห่งพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม แต่เดิมมา นั้นไม่ว่าจะเป็นสังคมตะวันตกหรือตะวันออกก็ตาม แนวนิยมทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นจากความ ประพฤติของกลุ่มชนชั้นสูงซึ่งได้รับยกย่องให้เป็นผู้นำของสังคม แต่ในโลกปัจจุบันเนื่องจาก ความเจริญในทางเศรษฐกิจ การแพร่ขยายการศึกษาออกไปยังคนทุกชั้นทุกกลุ่ม ความเจริญ ในวิธีการสื่อสารติดต่อ และความเชื่อในลัทธิการเมืองระบอบประชาธิปไตยทำให้สามัญชนคน เดินถนน (Common man) มีบทบาทสำคัญในสังคม แนวกรอบแห่งพฤติกรรมในสังคม มนุษย์ จึงมีความสำคัญอยู่ที่ความประพฤติของสามัญชนคนธรรมดาตนเอง สื่อสารมวลชนซึ่งเป็นสื่อติดต่อ เข้าถึงมวลชนจึงเป็นตัวจักรสำคัญในการกำหนดแนวโน้มทางวัฒนธรรมของมวลชน ฉะนั้น การ ศึกษาตรวจสอบเนื้อหาของสื่อสารมวลชนจึงเป็นทางหนึ่งซึ่งนักสังคมศาสตร์สามารถกำหนด เรียบรู้ "แบบแผนวัฒนธรรม" (Cultural Pattern) ของสังคมได้

5. เพื่อทราบแนวความคิดเห็นของสื่อสารมวลชนในฐานะเป็นแหล่งกลาง ในการแสดงความคิดเห็น สื่อสารมวลชนนอกจากมีหน้าที่ในการเสนอข้อเท็จจริง (ข่าว) เกี่ยวกับเหตุการณ์และเรื่องราวที่เกิดขึ้นให้ประชาชนทราบ ยังมีหน้าที่ในการเสนอความ คิดเห็น สื่อสารมวลชน (หนังสือพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ ฯลฯ) เป็นแหล่งกลาง ในการแสดงความคิดเห็นในปัญหาอันเกี่ยวพันกับผลประโยชน์อันเป็นส่วนรวมของสังคม เสียง ของสื่อสารมวลชนไม่ใช่เสียงสวรรค์ แต่เป็นเสียงที่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องพึงสำเหนียกระมัดระวัง อยู่ ฉะนั้น การวิเคราะห์เนื้อหาของความคิดเห็นที่แสดงออกทางสื่อสารมวลชนจึงเป็นสิ่งจำเป็น ในสังคมประชาธิปไตย

6. เพื่อตรวจสอบการโฆษณาชวนเชื่อ (Propaganda) เพื่อผลทางการเมือง และการทหารในทางสงครามจิตวิทยา วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาอันนี้ได้ถูกริเริ่มครั้งแรกโดย Office of War Information (OWI) ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง Office of War Information (OWI) เป็นหน่วยราชการทางทหารของฝ่ายพันธมิตรมีหน้าที่ดำเนิน สงครามจิตวิทยาและตรวจสอบการโฆษณาชวนเชื่อของฝ่ายศัตรู การวิเคราะห์เนื้อหาที่ใช้ใน

ระหว่างสงครามโลกครั้งที่สองมีผลแน่นอน ฝ่ายสัมพันธมิตรสามารถอนุมานกำลังขวัญของประชาชนและทหารของฝ่ายศัตรู ตลอดจนวางวิธีกาโรยหนาชาวน เพื่อของฝ่ายตรงข้ามอย่างแน่นอนแน่นอน เมื่อเสร็จสิ้นสงครามโลกแล้วจึงมีนักวิจัยทางสังคมศาสตร์นำวิธีกาโรยหนาชาวนเนื้อหามาใช้เป็นประโยชน์ในทางการบริหารของรัฐบาลและวงธุรกิจ

5.6 เกณฑ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์เนื้อหา

การวิเคราะห์เนื้อหาที่ดีขึ้น จะต้องประกอบด้วยคุณลักษณะดังนี้

1. สอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย หรือวัตถุประสงค์ของการวิจัย
2. การจำแนกประเภทต้องมีความครอบคลุมของเนื้อหา นั่นคือ สามารถรองรับค่าและข้อมูลที่ถูกแจกนับได้เป็นอย่างดี
3. การจำแนกประเภทต้องมีความเด่นชัดในตัวเอง ไม่เกิดปัญหาการจำแนกเข้าได้หลายประเภทพร้อมกัน

4. ใช้หลักการหรือเกณฑ์การจัดประเภทต่าง ๆ เป็นหลักการเดียวกันโดยตลอด ไม่ใช้หลักเกณฑ์หลาย ๆ อัน ในการจัดประเภทข้อมูล

เกณฑ์ที่ใช้ในการจัดประเภทเนื้อหา ผู้วิจัยใช้เกณฑ์การจำแนกประเภทการวิเคราะห์เนื้อหา 2 ประเภท (สุโขทัยธรรมมาธิราช, 2525) คือ

1. การจำแนกประเภทเนื้อหาของข้อมูลเป็นเกณฑ์
2. การจำแนกประเภทรูปแบบของข้อมูลเป็นเกณฑ์

การจำแนกประเภทเนื้อหาที่ใช้เป็นเกณฑ์ในการวิเคราะห์ คือ การจัดประเภทเนื้อหาออกเป็น ปัญหาสิ่งแวดล้อมประเภทต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับแผนแม่บทโครงการสิ่งแวดล้อมศึกษา (2535 - 2539) ของกรมวิชาการที่กำหนดยุทธศาสตร์การสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา โดยการนำปัญหาสิ่งแวดล้อมมาเป็นประเด็นในการสอน ซึ่งใช้เกณฑ์การวิเคราะห์เนื้อหาโดยการจัดประเภทปัญหาสิ่งแวดล้อม ของกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม (2535) แบ่งประเภทปัญหาสิ่งแวดล้อมออกเป็น 4 ด้าน คือ

1. ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติ
 - 1.1 ปัญหาป่าไม้

- ปัญหาป่าไม้ถูกทำลาย
- ปัญหาป่าชายเลน ระบบนิเวศป่าชายเลนถูกทำลาย

1.2 ปัญหาสัตว์ป่า

- ปัญหาสัตว์ป่าถูกทำลายจนสูญพันธุ์ หรือใกล้สูญพันธุ์
- ปัญหาพื้นที่อาหาร ถิ่นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าลดลง
- ปัญหาการจับสัตว์ป่า เพื่อการค้าขาย

1.3 ปัญหาดิน

- ปัญหาคุณภาพดินเสื่อมโทรม ทำการเกษตรไม่ได้ผลดี
- ปัญหาการรุกรานที่ดินในเขตป่าสงวน
- ปัญหาดินเค็มจากการทำนาแก้ง

1.4 ปัญหาทะเล

- ปัญหาพื้นที่ชายฝั่งทะเลถูกบุกรุกด้วยชุมชน สิ่งก่อสร้าง
- ปัญหาการทำลายปะการัง ทำลายระบบนิเวศในทะเล

1.5 ปัญหาแร่ธาตุและพลังงาน

- ปัญหาการใช้แร่ธาตุและพลังงานมากเกินไป โดยไม่หามาทดแทน

เช่น การขุดดิน หิน แร่ธาตุมาใช้ก่อสร้างอาคารบ้านเรือน การเปิดไฟฟ้าใช้อย่างสิ้นเปลือง และวิธีการถนอมรักษา การใช้แร่ธาตุและพลังงานที่ถูกต้อง และประหยัด

1.6 ปัญหาน้ำจืด

- ปัญหาการขาดน้ำดิบเพื่อใช้ผลิตน้ำประปา
- ปัญหาการขาดน้ำใช้ทางการเกษตร
- ปัญหาการสูบน้ำใต้ดินขึ้นมาใช้มากเกินไป

2. ปัญหามลพิษ

2.1 ปัญหามลพิษทางน้ำ แม่น้ำลำคลองเน่าเสีย

2.2 ปัญหามลพิษทางอากาศ

2.3 ปัญหามลพิษทางเสียง

2.4 ปัญหาสารพิษ

- ปัญหาสารพิษตกค้างในอาหาร
- ปัญหาการขาดความรู้ความเข้าใจในการใช้สารพิษ
- ปัญหาการใช้สาร CFC

2.5 ปัญหาขยะและกากของเสีย

- ปัญหาปริมาณขยะ และกากของเสียมากเกินไป รวมทั้งการกำจัด

ขยะ และกากของเสียไม่ถูกวิธี

- ปัญหาการทิ้งขยะบริเวณชายฝั่งทะเล ขยะใต้ทะเล

3. ปัญหาสิ่งแวดล้อมทางศิลปกรรม

- 3.1 ปัญหาโบราณสถาน โบราณวัตถุถูกทำลาย
- 3.2 ปัญหาการขาดความรู้ ความเข้าใจต่อการอนุรักษ์ศิลปกรรม

4. ปัญหาสิ่งแวดล้อมทางสังคม และชุมชน และการท่องเที่ยว

- 4.1 ปัญหาชุมชนแออัด การย้ายถิ่นฐาน
- 4.2 ปัญหาการแพร่กระจายตึกสูง ขาดร่มไม้ ทัศนียภาพไม่สวยงาม
- 4.3 ปัญหาการจราจรติดขัด
- 4.4 ปัญหาน้ำท่วมขังในเมือง
- 4.5 ปัญหาการไม่รักษาวัฒนธรรม ประเพณีอันดีงามของชุมชน
- 4.6 ปัญหาการท่องเที่ยวส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

5. หน่วยงาน สถาบัน หรือองค์กรที่ทำงานเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมทั่วไป โดยไม่เห็นปัญหาสิ่งแวดล้อมด้านใดด้านหนึ่งโดยเฉพาะ

การจำแนกประเภทรูปแบบของข้อมูล ใช้ในการวิเคราะห์รูปแบบรายการสารคดีทางโทรทัศน์ ซึ่งใช้เกณฑ์การจำแนกประเภทรูปแบบรายการสารคดีทางโทรทัศน์ ดังนี้

1. รายการสารคดีที่มีภาพประกอบการบรรยาย เพียงอย่างเดียว
2. รายการสารคดีที่มีภาพประกอบการบรรยาย และมีผู้ดำเนินรายการ
3. รายการสารคดีที่มีภาพประกอบการบรรยาย มีผู้ดำเนินรายการและเล่น

เกมทายปัญหาด้วย

4. รายการสารคดีที่มีภาพประกอบการบรรยาย และมีการแสดงละครสลับฉาก

5. รายการสารคดีที่ไม่ใช้การบรรยายประกอบภาพ แต่ใช้เพลงที่มีเนื้อร้อง
แทนการบรรยาย

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า งานวิจัยที่
เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มี 2 ลักษณะ คือ งานวิจัยด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา และงานวิจัย
ด้านสื่อมวลชนกับสิ่งแวดล้อม

งานวิจัยด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา

มานิต เรืองรัตน์ (2525) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ความรู้ และทัศนคติ เกี่ยวกับการ
การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ห้า ในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร"
โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา และเปรียบเทียบความรู้ ทัศนคติ เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่อยู่ในโรงเรียนเขตชุมชนชั้นในกับนักเรียนชั้นประถมศึกษา
ปีที่ 5 ที่อยู่ในโรงเรียนเขตชุมชนชั้นนอก กลุ่มตัวอย่างประชากร เป็นนักเรียนจากโรงเรียน
ในเขตชุมชนชั้นใน 6 โรงเรียน จำนวน 240 คน และในเขตชุมชนชั้นนอก 6 โรงเรียน
จำนวน 240 คน ผลการวิจัยพบว่า ความรู้ทางด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ของนักเรียนอยู่ใน
เกณฑ์พอใช้และนักเรียนมีทัศนคติที่ดีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ผลการเปรียบเทียบความรู้และ
ทัศนคติของนักเรียนทั้ง 2 เขตชุมชนปรากฏว่า ความรู้ และทัศนคติ เกี่ยวกับการอนุรักษ์
สิ่งแวดล้อมของนักเรียนทั้ง 2 เขตชุมชน ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ปรีศนา ใจทน (2529) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การเปรียบเทียบความรู้เรื่อง
การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการนำไปใช้ในชีวิตรประจำวัน ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6
ในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบความรู้เรื่องการ
อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และความสามารถในการนำไปใช้ในชีวิตรประจำวัน ของนักเรียนชั้น
ประถมศึกษาปีที่ 6 และเพื่อเปรียบเทียบความสามารถในการนำความรู้เรื่องการอนุรักษ์
สิ่งแวดล้อมไปใช้ในชีวิตรประจำวัน ระหว่างนักเรียนที่มีความรู้แตกต่างกันโดยรวมและแยกเพศ
กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร 16

โรงเรียน จำนวน 476 คน ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีความสามารถในการนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน สูงกว่าการมีความรู้ นักเรียนเพศเดียวกันมีความสามารถในการนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันสูงกว่าการมีความรู้ นักเรียนที่มีความรู้เรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมสูง มีความสามารถในการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน สูงกว่า นักเรียนที่มีความรู้เรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ปานกลาง และต่ำ นักเรียนที่มีความรู้เรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ปานกลาง มีความสามารถในการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน สูงกว่า นักเรียนที่มีความรู้เรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมต่ำ นักเรียนชายและหญิงที่มีความรู้เรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมสูง มีความสามารถในการนำไปใช้ในชีวิตประจำวันสูงกว่านักเรียนเพศเดียวกันที่มีความรู้เรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมปานกลางและต่ำ นักเรียนชายและหญิง ที่มีความรู้เรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมปานกลาง มีความสามารถในการนำไปใช้ในชีวิตประจำวันสูงกว่านักเรียนเพศเดียวกันที่มีความรู้เรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมต่ำ

อรพร ชามโสภา (2531) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "สภาพและปัญหาการใช้หลักสูตรประถมศึกษาในส่วนที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษา ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาสภาพและปัญหาการใช้หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ในส่วนที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษา ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร ตัวอย่างประชากร คือ ผู้ช่วยบริหารฝ่ายวิชาการ หัวหน้ากลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต และครูผู้สอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ชั้นละ 1 คน รวมผู้ให้ข้อมูลโรงเรียนละ 8 คน โรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างประชากร 206 โรงเรียน รวมทั้งสิ้น 1,645 คน ได้แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ 1,270 ฉบับ (ร้อยละ 77.20) ผลการวิจัยพบว่า คำานการแปลงหลักสูตรไปสู่การสอนนั้น โรงเรียนส่วนใหญ่ได้จัดให้มี เอกสารหลักสูตรสำหรับกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตอย่างเพียงพอ ครูผู้สอนร่วมกันจัดทำแผนการสอนย่อยและผลิตสื่อการสอน รวมทั้งมีการจัดทำเอกสารประกอบการสอนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษาบางหน่วย คำานการจัดปัจจัยที่เอื้อต่อการใช้หลักสูตรพบว่า โรงเรียนจัดเตรียมครูเข้าสอนโดยคำนึงถึง ความรู้ ความสามารถ และความสมัครใจ ในการเพิ่มความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษาแก่ครูผู้สอน โรงเรียนได้ส่งครูไปอบรมเพิ่มเติมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษาที่หน่วยงานอื่นจัดขึ้น เกี่ยวกับสื่อการสอนโรงเรียนมีการสำรวจความต้องการและจัดให้ แต่ไม่ครบทุกประเภท

การสอนปฏิบัติยังไม่มีการจัดห้องสอนให้โดยเฉพาะ ด้านการจัดการเรียนการสอนของครูพบว่า ครูมีการเตรียมการสอนทุกครั้ง โดยทำบันทึกการสอน วิธีการสอนที่เลือกใช้มีหลายวิธี วิธีการบรรยายเป็นวิธีที่เลือกใช้มากที่สุด สื่อการสอนที่เลือกใช้มากที่สุดคือแบบเรียน ในการสอนมีการวัดผลการเรียนทุกครั้ง วิธีที่ใช้มากที่สุด คือ การทดสอบด้วยข้อเขียน ด้านความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรประถมศึกษาในส่วนที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษาของหัวหน้ากลุ่มประสบการณ์ และครูผู้สอนพบว่า มีความเข้าใจอยู่ในระดับค่อนข้างมาก ปัญหาที่พบเกี่ยวกับหลักสูตรคือ โรงเรียนยังขาดเอกสารเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษา สำหรับให้ครูศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม และครูมีชั่วโมงสอนมาก ไม่มีเวลาผลิตสื่อเพิ่มเติม โรงเรียนขาดสถานที่ที่จะจัดเป็นห้องปฏิบัติการโดยเฉพาะ และสภาพแวดล้อมของโรงเรียนไม่เอื้อต่อการใช้ทรัพยากรในห้องนั้นเป็นสื่อประกอบการสอนในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

ผศ.ดร. หังสพฤกษ์ (2533) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การศึกษา สสำรวจ ความรู้ ความเข้าใจ และทัศนคติ ด้านสิ่งแวดล้อม ของเด็กวัยเริ่มเรียน ในเขตกรุงเทพมหานคร" โดยทำการศึกษากับเด็กนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 และ 2 จำนวนเท่า ๆ กัน ในกลุ่มโรงเรียนต่าง ๆ ในกรุงเทพมหานคร คือ กลุ่มโรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัย กลุ่มโรงเรียนในสังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มโรงเรียนในสังกัดคณะกรรมการการศึกษาเอกชน กลุ่มโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจ ความรู้ ความเข้าใจ และทัศนคติ ด้านสิ่งแวดล้อม ของเด็กวัยเริ่มเรียน ในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนส่วนใหญ่มีความรู้ ความเข้าใจในส่วนขององค์ประกอบของสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างดี ด้านทัศนคติความเห็นเรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน มีนักเรียนร้อยละ 50 เท่านั้น ที่สามารถบอกสถานการณ์ได้ถูกต้อง และนักเรียนส่วนใหญ่รู้สึกว่าตนเองไม่มีส่วนร่วมในการทำให้เกิดปัญหามลภาวะต่อสิ่งแวดล้อม รวมทั้งได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ว่าราชการต่าง ๆ ทางสื่อมวลชน ทั้งโทรทัศน์ วิทยุ มีอิทธิพลต่อการรับรู้ของนักเรียนมาก หากมีการแทรกเสริมรายการต่าง ๆ ในการที่จะปลูกฝังจิตสำนึกของนักเรียนในด้านสิ่งแวดล้อม นิเวศวิทยา คุณภาพชีวิตและภัยที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคตก็จะเป็นการส่งเสริมให้เด็กซึมซาบ และให้ความสนใจปัญหาสิ่งแวดล้อมตั้งแต่เด็ก

งานวิจัยด้านสื่อมวลชนกับสิ่งแวดล้อม

บุญริบ สักคัมณี (2524) ได้วิเคราะห์ข่าวสารทางด้านสิ่งแวดล้อมในหนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทย ที่ตีพิมพ์ในกรุงเทพมหานคร ช่วงเดือนพฤษภาคม ถึง ตุลาคม 2522 จำนวน 12 ที่ก รวม 2,208 ฉบับ พบว่าหนังสือพิมพ์ข่าวพาณิชย์ที่เสนอข่าวสารทางด้านสิ่งแวดล้อมมีปริมาณมากที่สุด คือร้อยละ 17.89 ของปริมาณข่าวสารทางด้านสิ่งแวดล้อมที่หนังสือพิมพ์ทุกชื่อเสนอ และมีปริมาณต่อเนื้อที่ทั้งหมดสูงสุด คือร้อยละ 0.43 ของเนื้อที่ทั้งหมด ส่วนหนังสือพิมพ์ที่เสนอข่าวสารทางด้านสิ่งแวดล้อมมีปริมาณน้อยที่สุด คือหนังสือพิมพ์ไทย เสนอข่าวสารคิดเป็นร้อยละ 1.57 ของปริมาณข่าวสารที่หนังสือพิมพ์ทุกชื่อเสนอ และมีปริมาณต่อเนื้อที่ทั้งหมดต่ำสุด คือร้อยละ 0.03 ของเนื้อที่ทั้งหมด ในด้านค่าเฉลี่ยของการเสนอข่าวสารทางด้านสิ่งแวดล้อมของหนังสือพิมพ์แต่ละชื่อ ปรากฏว่าหนังสือพิมพ์ไทยรัฐเสนอข่าวสารทางด้านสิ่งแวดล้อมมีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ 19 ครั้งต่อเดือน ส่วนหนังสือพิมพ์ที่มีค่าเฉลี่ยของความถี่ในการเสนอข่าวสารทางด้านสิ่งแวดล้อมต่ำสุด คือหนังสือพิมพ์ตะวันสยาม คือ 2.33 ครั้งต่อเดือน สำหรับเนื้อหาประเภทต่าง ๆ ของข่าวสารทางด้านสิ่งแวดล้อมที่หนังสือพิมพ์แต่ละชื่อเสนอปรากฏว่าหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ มติชน พิมพ์ไทย ดาวสยาม เคลิโก้ม และข่าวพาณิชย์เสนอข่าวสารที่เกี่ยวกับวัตถุมิขามากที่สุด หนังสือพิมพ์สยามรัฐ และหนังสือพิมพ์บ้านเมืองเสนอข่าวสารเกี่ยวกับนโยบายมากที่สุด หนังสือพิมพ์เคลิโนวส์และตะวันสยามเสนอข่าวสารที่เกี่ยวกับอากาศมากที่สุด หนังสือพิมพ์เสียงปวงชนเสนอข่าวสารเกี่ยวกับพลังงานมากที่สุด และหนังสือพิมพ์เคลิมิเรอร์เสนอข่าวสารที่เกี่ยวกับน้ำมากที่สุด ส่วนข่าวสารทางด้านสิ่งแวดล้อมที่หนังสือพิมพ์แต่ละชื่อเสนอ มีปริมาณน้อยได้แก่ ข่าวสารเกี่ยวกับดิน ชยะ ผังเมือง สัตว์ป่า-สัตว์น้ำ และแร่ธาตุ

วรรณณา เจือรัตนศิริกุล (2531) ศึกษาถึงอิทธิพลของรายการโทรทัศน์ที่มีต่อความตระหนักในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่าประชากรเพศชายรับชมรายการละครและบันเทิงกับรายการภาพยนตร์มากกว่าเพศหญิง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับ 0.05 ประชากรที่มีระดับอายุ 30 ปี ขึ้นไปรับชมรายการข่าวและรายการส่งเสริมความรู้ทั่วไปมากกว่าประชาชนระดับอายุอื่น ๆ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับ 0.01 ประชากรที่มีอายุ 15-20 ปี รับชมรายการภาพยนตร์มากกว่าประชากรระดับอายุอื่น ๆ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับ 0.01 ประชากรที่มีอาชีพรับราชการและ

ทำงานรัฐวิสาหกิจรับชมรายการข่าวและรายการส่งเสริมความรู้ทั่วไป มากกว่าประชากร
อาชีพอื่น ๆ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับ 0.05 ประชากรที่มีระดับการศึกษาตั้งแต่
ปริญญาตรีขึ้นไป รับชมรายการข่าวและรายการส่งเสริมความรู้ทั่วไปมากกว่าประชากรที่มี
ระดับการศึกษาอื่น ๆ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับ 0.01 ประชากรที่มีระดับรายได้
ตั้งแต่ 3,000 - 5,999 บาท รับชมรายการภาพยนตร์มากกว่าประชากรที่มีระดับรายได้
อื่น ๆ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับ 0.05 เมื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความ
ตระหนักในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พบว่าระดับการศึกษาตั้งแต่ปริญญาตรีขึ้นไป
มีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับความตระหนักในการส่งเสริมรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมอย่างมีนัย
สำคัญทางสถิติ ณ ระดับ 0.01 และการรับชมรายการข่าวและรายการส่งเสริมความรู้ทั่วไป
มีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับความตระหนักในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมอย่างมี
นัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับ 0.001

นฤมล ศรีสว่าง (2532) ศึกษาปริมาณและปัญหาการนำเสนอข่าวสารคดี
สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติในหนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทย จำนวน 9 ฉบับ ได้แก่
หนังสือพิมพ์สยามรัฐ มติชน ไทยรัฐ เดลินิวส์ ดาวสยาม ข่าวสด เดลิเมล์ บ้านเมือง
และแนวหน้า รวมทั้งสิ้น 1,656 ฉบับ พบว่าในการเสนอข่าวสารคดีสิ่งแวดล้อมและ
ทรัพยากรธรรมชาตินั้นประเภทเนื้อหาที่หนังสือพิมพ์รายวันทั้ง 9 ฉบับ นำเสนอมากที่สุด ได้แก่
เนื้อหาเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้-สัตว์ป่า หนังสือพิมพ์รายวันซึ่งเสนอข่าวสารสิ่งแวดล้อมและ
ทรัพยากรธรรมชาตินามากที่สุด รวมทั้งให้เนื้อหาในการเสนอข่าวมากที่สุด คือหนังสือพิมพ์สยามรัฐ
ส่วนแหล่งที่มาของข่าวสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาตินั้น ส่วนใหญ่มาจากหน่วยงานของรัฐ
ที่มีขอบข่ายงานเกี่ยวข้องกับทางด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ สำหรับปัญหาในการ
เสนอข่าวสารคดีสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งศึกษาจากบุคลากรหนังสือพิมพ์รายวัน
9 ชื่อฉบับ โดยสรุปแล้วพบว่าปัญหาส่วนใหญ่ที่หน่วยงานด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ
มักประสบคือ ปัญหาข่าวแจกที่ส่งให้กับหนังสือพิมพ์รายวันชื่อฉบับต่าง ๆ ไม่ได้รับการตีพิมพ์
และปัญหาการขาดแหล่งข้อมูลในการเขียนข่าวแจก ส่วนปัญหาที่บุคลากรหนังสือพิมพ์รายวัน
มักประสบในการเสนอข่าวสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติในหนังสือพิมพ์รายวัน ได้แก่
ปัญหาการขาดแหล่งข้อมูลเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ยังได้แก่ ปัญหาความไม่สมบูรณ์ของข่าวแจก
ที่ได้รับจากหน่วยงานสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

สันตัก ทองรินทร์ (2533) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความคิดเห็นของผู้อุปถัมภ์ ราชการที่มีต่อรายการโทรทัศน์สำหรับเด็ก ผลการวิจัยปรากฏว่า ผู้อุปถัมภ์ราชการเห็นว่า วิธีการนำเสนอควรเปิดโอกาสให้เด็กมีส่วนร่วมในรายการมากที่สุด และควรเสนอรายการใน ลักษณะเป็นสารคดีให้ความรู้ โดยเนื้อหาควรเน้นให้รู้จักการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์และ นำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ไม่ควรเสนอเรื่องราวของสิ่งลึกลับ สยองขวัญ ค่านิยมที่ควร ปลุกฝังมากที่สุดคือ ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ สุจริต และผู้ดำเนินรายการควรให้เด็ก ดำเนินรายการร่วมกับผู้ใหญ่ และควรสอดแทรกทัศนคติที่ค้ำจุนในรายการด้วย

ณรงค์ ขำวิจิตร (2534) ได้วิเคราะห์เนื้อหาหนังสือพิมพ์รายวันกับการเสนอ เนื้อหาสิ่งแวดลอมในชุมชนกรุงเทพมหานคร และการสำรวจความคิดเห็นของครูในกรุงเทพ- มหานคร จากการศึกษาเนื้อหาหนังสือพิมพ์รายวัน 6 ฉบับ ได้แก่ หนังสือพิมพ์สยามรัฐ มติชน วิทยรัฐ เดลินิวส์ แนวหน้าและบ้านเมือง พบว่า ประเภทเนื้อหาที่หนังสือพิมพ์ทั้ง 6 ฉบับ นำเสนอมากที่สุดได้แก่ เรื่องการคมนาคมขนส่ง โดยหนังสือพิมพ์สยามรัฐให้เนื้อหาในการ เสนอเนื้อหาทางด้านนี้ต่อฉบับมากที่สุดและหนังสือพิมพ์เดลินิวส์มีความถี่ในการนำเสนอเนื้อหา ทุกประเภทมากที่สุด รูปแบบการนำเสนอที่พบมากที่สุด คือในรูปของข่าวและแนวโน้มในการ เสนอในช่วงปี พ.ศ. 2531-2533 พบว่า ในปี พ.ศ. 2533 มีความถี่ในการเสนอมากที่สุดและมี ปริมาณเนื้อหาในการนำเสนอไม่แตกต่างจากปี พ.ศ. 2532 ส่วนผลจากการศึกษาความคิดเห็น ของครู ซึ่งศึกษาจากครูมัธยมศึกษา จำนวน 140 คน จาก 8 โรงเรียนในเขตกรุงเทพฯ พบว่า (1) หนังสือพิมพ์รายวันมีบทบาทในการเสนอเนื้อหาทางด้านสิ่งแวดล้อมชุมชนกรุงเทพฯ ในระดับปานกลาง (2) หนังสือพิมพ์มติชนเสนอเนื้อหาทางด้านสิ่งแวดล้อมมากกว่าฉบับอื่น (3) การคมนาคมขนส่งเป็นเรื่องที่นำเสนอมากที่สุด (4) หนังสือพิมพ์ใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย (5) ครูมีความต้องการให้เสนอเนื้อหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในรูปแบบของข่าว (6) ครูได้นำ เนื้อหาข่าวนี้ไปเป็นหัวข้อสนทนาและในการเรียนการสอนเป็นบางครั้ง (7) หนังสือพิมพ์ รายวันทำให้เด็กเรียนเข้าใจปัญหาสิ่งแวดล้อมมากขึ้นและเสนอแนะให้หนังสือพิมพ์รายวันเสนอ เนื้อหาในเรื่องนี้มากกว่าที่ผ่านมา

สิริพร สุจริตจันทร์ (2535) ทำการศึกษาและเปรียบเทียบความคิดเห็นของ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในกรุงเทพมหานคร เกี่ยวกับรายการสารคดีทางโทรทัศน์ด้าน

การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยจำแนกตามเพศและโปรแกรมการเขียนกลุ่มตัวอย่างจำนวน 367 คน ผลการวิจัยสรุปได้ว่า นักเรียนสนใจชมรายการสารคดีทางโทรทัศน์ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เพราะทำให้ได้รับความรู้กว้างขวางขึ้น รวมทั้งเข้าใจถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อม และพร้อมที่จะเป็นบุคคลหนึ่งที่จะร่วมมือรักษาสิ่งแวดล้อม รายการที่นักเรียนชมมากที่สุด คือ รายการโลกสลีปส์ ฟ้าสีคราม สารคดีน้ำและป่าและทะเลตามลำดับ นักเรียนที่มีเพศต่างกันมีคะแนนความคิดเห็นด้านการชมรายการสารคดีทางโทรทัศน์ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 ด้านรูปแบบการนำเสนอ พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 ระหว่างคะแนนความคิดเห็นของนักเรียนชายและนักเรียนหญิงใน 3 รายการ คือ : รายการพิทักษ์สิ่งแวดล้อม โลกสลีปส์ และรักษ์สิ่งแวดล้อม นักเรียนชายมีคะแนนความคิดเห็นสูงกว่านักเรียนหญิงทั้ง 3 รายการ และนักเรียนหญิงมีคะแนนความคิดเห็นด้านรูปแบบการนำเสนอของรายการธรรมชาติและชีวิตสูงกว่านักเรียนชาย นักเรียนที่เรียนโปรแกรมต่างกันมีคะแนนความคิดเห็นเกี่ยวกับด้านการชม และด้านรูปแบบการนำเสนอแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.5 นักเรียนสายสังคมศาสตร์มีคะแนนความคิดเห็นต่อรายการ 6 รายการ สูงกว่านักเรียนสายวิทยาศาสตร์

ศศิธร พวงพกา (2535) ได้ทำการศึกษาความคิดเห็นของกลุ่มผู้ผลิตรายการ และนักเรียนชั้นประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร เกี่ยวกับรายการโทรทัศน์สำหรับเด็ก ผลการวิจัย พบว่า

1. กลุ่มผู้ผลิตรายการมีความคิดเห็นว่า รายการโทรทัศน์สำหรับเด็กควรมีเนื้อหาเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมากที่สุด โดยเปิดโอกาสให้เด็กเข้ามามีส่วนร่วมในรายการ และควรเสนอรายการในลักษณะเป็นการสัมภาษณ์ ละคร สารละคร สารคดี และรายการที่มีการผสมหลาย ๆ รูปแบบ ส่วนเวลาออกอากาศที่เหมาะสมคือ เวลา 16.00-21.00 น. ในวันธรรมดา สำหรับวันหยุดราชการระหว่างเวลา 08.00.-12.00 น. และควรออกอากาศทุกวัน ใน 1 รายการไม่ควรยาวเกิน 1 ชั่วโมง ผู้ดำเนินรายการควรมีหน้าตาและบุคลิกที่ดี สภาพปัญหาและอุปสรรคที่ประสบมากที่สุดในการผลิตรายการคือ ขาดอิสระในการทำรายการ และเวลาออกอากาศไม่เหมาะสม

2. นักเรียนชั้นประถมศึกษา มีความคิดเห็นว่า รายการโทรทัศน์สำหรับเด็กควรมีเนื้อหาเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยมีเทคนิคการนำเสนอและรูปแบบเดียวกันคือ เกมหรือการแข่งขันตอบปัญหาช่วงเวลาในการออกอากาศสำหรับวันธรรมดาระหว่างเวลา 16.00-22.00 น. สำหรับวันหยุดราชการระหว่างเวลา 08.00-10.00 น. โดยจะออกอากาศทุกวัน หรือวันเว้นวันก็ได้ และใน 1 รายการไม่ควรยาวเกิน 2 ชั่วโมง ลักษณะของผู้ดำเนินรายการควรเป็นผู้มีหน้าตาและบุคลิกที่ดี พูดจาไพเราะอ่อนหวาน

จิราวรรณ กมลรัตนโยธิน (2536) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์เนื้อหาและความหมายของสารคดีสิ่งแวดล้อมทางโทรทัศน์ (2532-2534) พบว่า การที่รายการสารคดีสิ่งแวดล้อมปรากฏออกมาให้เราได้ชมนั้น มีปัจจัยหลาย ๆ อย่างที่เป็นตัวกำหนด ได้แก่ ปัจจัยทางด้านงบประมาณซึ่งได้รับจากผู้อุปถัมภ์รายการเพียงรายเดียว และผู้อุปถัมภ์รายการนี้ก็มีสิทธิที่จะกำหนดความยาวของรายการให้เหมาะสมกับงบประมาณที่จะสามารถให้ได้ และสามารถกำหนดรูปแบบและเนื้อหาตามความต้องการของตนได้ ทั้งหมดนี้ก็เพื่อให้ได้ผลดีในด้านการประชาสัมพันธ์ขององค์กร ในลักษณะการช่วยเหลือสังคม และในทางอ้อมก็คือ สามารถขายสินค้าได้มากขึ้น หรือ ลูกค้ามาใช้บริการมากขึ้น นอกจากปัจจัยดังกล่าวแล้ว ปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ผู้ผลิตรายการ ซึ่งรายการสารคดีสิ่งแวดล้อมจะสามารถชี้ นำให้มนุษย์เรียนรู้วิถีการดำเนินชีวิตอย่างสอดคล้องกับธรรมชาติได้หรือไม่ ก็ขึ้นอยู่กับความรู้ความเข้าใจของผู้ผลิตต่อเรื่องสิ่งแวดล้อม ผู้ผลิตรายการสารคดีสิ่งแวดล้อมมักเป็นบริษัทเอกชน ซึ่งถ้าปราศจากการสนับสนุนและโอกาสจากสถานีโทรทัศน์แล้ว รายการเหล่านี้ก็คงจะไม่ได้ออกมาให้ประชาชนได้ชมกัน เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจและมีพฤติกรรมที่ถูกต้องในเรื่องสิ่งแวดล้อม รวมทั้งสิ่งหนึ่งที่จะช่วยแก้ไขปัญหาสีเขียวสิ่งแวดล้อมที่ทวีความรุนแรงขึ้นในทุกวันนี้ก็คงจะไม่มี

ในส่วนของเนื้อหาสิ่งแวดล้อม พบว่ารายการสารคดีชาวจะเน้นเรื่องเกี่ยวกับปัญหามลพิษต่าง ๆ ในขณะที่รายการสารคดีชาวเสนอเนื้อหา ซึ่งรายการสารคดีชาวมีเนื้อหาเน้นในเรื่องสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม อย่างไรก็ตามแม้รายการสารคดีชาวมีการเสนอเรื่องสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมด้วยนั้น เนื้อหาที่มีความแตกต่างอีกเช่นกัน กล่าวคือ สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของรายการ สารคดีนั้นเป็นเรื่องเกี่ยวกับสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ที่มีมนุษย์สร้างขึ้น โดยเฉพาะสิ่งก่อสร้างที่อยู่ในเมือง เช่น ถนน ตึกสูง เป็นต้น ในขณะที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม

ของรายการสารคดียาวเป็นเรื่องเกี่ยวกับการดำรงชีวิตและการทำมาหากินท่ามกลางธรรมชาติ รวมทั้งประเพณีความเชื่อที่มีต่อธรรมชาติ

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ว่า สิ่งแวดล้อมคือ สิ่งต่าง ๆ รอบตัวเราทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม มีชีวิตและไม่มีชีวิต รวมทั้งปรากฏการณ์ทั้งหลายที่เกิดขึ้น สิ่งเหล่านี้มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิตมากทั้งทางตรงและทางอ้อม แต่ในปัจจุบันจะเห็นได้ว่าสิ่งแวดล้อมมีการเปลี่ยนแปลงไปในหลาย ๆ ด้าน ทั้งในด้านที่ตั้งในสาขาที่สำคัญของการเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมคือ การเพิ่มของประชากร การขยายตัวของเศรษฐกิจและความก้าวหน้าของเทคโนโลยี ตลอดจนการขยายตัวอย่างรวดเร็วของตัวเมืองอย่างไม่มีแบบแผน นอกจากนี้ยังขาดมาตรการที่เหมาะสมในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้เกิดปัญหามลพิษต่าง ๆ และทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรม ดังนั้นทำให้หลายหน่วยงานเล็งเห็นถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อม จึงมีการศึกษาวิจัยและรณรงค์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมากยิ่งขึ้น นั่นคือ การนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดและยืดอายุการใช้งานให้ยาวนานมากที่สุด ดังนั้นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติจะต้องทำด้วยความฉลาด แต่มิได้หมายความว่า จะเก็บรักษาสิ่งเหล่านั้นไว้โดยไม่นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อมนุษย์

การใช้สื่อมวลชนเพื่อถ่ายทอดความรู้และข่าวสารทางด้านสิ่งแวดล้อม เป็นการประชาสัมพันธ์วิธีหนึ่งที่จะทำให้ประชาชนได้ตระหนักถึงปัญหาที่สำคัญและร่วมมือกัน ดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมให้มากยิ่งขึ้น เนื่องจากสื่อมวลชนเป็นเครื่องมือที่จะติดต่อสื่อสารข่าวสารไปสู่คนจำนวนมากได้ในเวลาเดียวกัน อาจกล่าวได้ว่าช่องทางการสื่อสารระหว่างผู้ส่งสารไปยังผู้รับสารจะต้องอาศัยสื่อมวลชนเป็นสื่อกลางที่จะเสนอข่าวสารข้อเท็จจริง ถ่ายทอดวัฒนธรรมความคิดเห็น ที่สนใจ ตลอดจนสามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี โทรทัศน์เป็นสื่อมวลชนที่สำคัญกว่าสื่อมวลชนใด ๆ ทั้งนี้เนื่องจากโทรทัศน์มีส่วนในการกำหนดหรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนในสังคมนั้นได้ กล่าวคือ โทรทัศน์อาจเกิดผลต่อสังคมในด้านบวกคือ พัฒนาคณะให้สมบูรณ์ ให้ความรู้ที่สนใจ ความซาบซึ้งและค่านิยม ตลอดจนให้ทักษะด้วยหรืออาจให้ผลในด้านลบคือ เป็นการบ่อนทำลายระบบของสังคมโดยส่วนรวม ทั้งนี้เนื่องจากคุณลักษณะของโทรทัศน์มีครบถ้วนสมบูรณ์ด้วยตัวเองที่สามารถให้ทั้งภาพและเสียง โดยเสนอ

ภาพเหมือนของจริง ทำให้เกิดความเชื่อ ความสนใจ ความเลื่อมใส ตลอดจนสามารถสื่อสารไปยังกลุ่มคนเป็นจำนวนมากและในระยะเวลาที่ไกล จึงทำให้ผู้ชมได้รับความรู้ ประสบการณ์ เกิดความคิดเห็น ทักษะคิดต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดได้เป็นอย่างดี รายงานทางโทรทัศน์ที่น่าเสนอเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางสถานีโทรทัศน์ช่องต่าง ๆ มีอยู่ด้วยกันหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นข่าว รายการประเภทโฆษณา รายการประเภทสารคดี เป็นต้น ล้วนมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้ชมเกิดจิตสำนึกที่ดีต่อสิ่งแวดล้อม รายงานสารคดีเป็นรูปแบบหนึ่งซึ่งผู้ชมเห็นว่าความเหมาะสมที่สุดในการนำเสนอความรู้ด้านสิ่งแวดล้อม เนื่องจากสามารถโน้มน้าวจิตใจในด้านความรู้สึกเป็นอย่างดี การจัดรายการสารคดีเพื่อนำเสนอความรู้เรื่องที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมให้กับเด็ก และเยาวชนนั้น ควรพิจารณาถึงการจัดรูปแบบการนำเสนอ วัสดุ และพัฒนาการของเด็กเพื่อช่วยให้การจัดรายการโทรทัศน์บรรลุวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่วางไว้ นอกจากนี้ยังมีข้อควรคำนึงถึงในการจัดรายการสำหรับเด็กคือ การใช้ภาษากึ่งคำในรายการให้เหมาะสมกับเด็กที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย การกำหนดเนื้อหารายการที่ง่ายและชัดเจน การปลูกฝังทัศนคติ ค่านิยมด้วยวิธีการนำเสนอที่เหมาะสม การใช้เสียงประกอบและอุปกรณ์การผลิตรายการ ทั้งนี้เพื่อดึงดูดความสนใจจากเด็ก รวมทั้งคำนึงถึงช่วงเวลาในการนำเสนอรายการที่เหมาะสมกับเด็กในแต่ละวัย เพื่อให้ไม่ทำให้รายการมีความน่าเบื่ออันเนื่องมาจากใช้เวลานานำเสนอรายการนานเกินไป

ดังนั้น การผลิตรายการสารคดีทางโทรทัศน์ด้านอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เพื่อกระตุ้นให้เยาวชนมีความรู้ ความเข้าใจและตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อม จำเป็นที่จะต้องทำการวิเคราะห์เนื้อหาในรายการสารคดี และวิเคราะห์ถึงความต้องการเนื้อหาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของเด็กและเยาวชน เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาเป็นแนวทางให้ผู้ผลิตรายการ สร้างสรรค์งานสารคดีทางโทรทัศน์ได้ตรงกับความต้องการของผู้รับสาร และสอดคล้องกับแผนแม่บทสิ่งแวดล้อมศึกษา (2535 - 2539) อันจะยังประโยชน์ต่อการศึกษาและช่วยกันแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมให้กลับคืนสู่สภาพที่ดีในอนาคต